
katsaus

Ihmisen opittava enemmän itsestään

Uskomus, usko, uskonto ja myytti

Äitiys katolisuudessa

Mitä kuoleman jälkeen

Sarjojen mestarin vuodenaajoista

Voimattomuus vai henkinen kasvu —
elämäntapatutkistelua työväen talvessa

KRIITTINEN
KORKEAKOULU

1.1983

10. (22.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
ma-pe klo 9-16. P. 661 925

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Matti Heikkilä
Kaarina Vartia
Timo Peedu, taitto

Tilaukset vuodelle 1983

maksamalla 60 mk / vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtotulot

12 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnonsuojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa. *Osoitteenmuutokset ja jalkitilaukset toimiston osoitteella.*

Osoite: Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
Puhelin: 661 925

on sitoutumaton, opetusministeriön tukema, avoimen yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus. Toiminta alkoi vuonna 1968.

Kriittinen korkeakoulu pyrkii

- tarjoamaan tietoa ja virikkeitä kaikille jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista,
- järjestämään kiinnostuneille mahdollisuuksia itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen,
- edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja kehittymistä, joka antaa uusia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen sekä
- tarjoamaan mahdollisuuksia eri aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamiselle.

Sihteeristö:

Antti-Veikko Perheentupa
— toiminnan yleinen suunnittelu

Markku Graae

Martti Tuomola

— Inhimillisen kasvun seminaari ja ohjelman suunnittelu

Helinä Siikala

— terveydenhuollon koulutus

Pirkko-Liisa Onnismaa

Britt-Marie Timperi

— työyhteisöjen kehittämisinstituutti

Asta Haapalainen

Terttu Lemström

— toimisto

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 20 mk / vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 300 mk ps-tilille 715 56-0).

SISÄLTÖ:

Ihmisen opittava enemmän itsestään 3

KARI E. TURUNEN

Usko, uskomus, uskonto ja myytti 4

ISÄ MARTTI VOUTILAINEN

Äitiys katolisuudessa 9

URPO HARVA

Mitä kuoleman jälkeen 14

ANTO LEIKOLA

Sarjojen mestarin vuodenaajoista 19

MATTI HEIKKILÄ

Voimattomuus vai henkinen kasvu —
elämäntapatutkistelua työväen talvessa 23

A-V. PERHEENTUPA

Ajatusharjoitelmia omistamisesta 27

Ihmisen on opittava enemmän itsestään.

Opiskelu on pyrkimystä laajentaa omaa henkilökohtaista maailmaamme ja syventää suhdettamme siihen. Elämme kulttuurissa, jossa maailma koetaan lähes yksinomaan ihmisen ulkopuolella. Ehkä tällä on tekemistä kulttuuriimme voimakkaasti muotoilleiden maskuliinisten voimien kanssa. Joka tapauksessa opiskelupyrkimyksemme on vahvasti ulospäin, meille objekteina esiintyviin asioihin suuntautuvaa.

Pystyäkseen ymmärtämään todellisuutta ihminen tarvitsee kuitenkin paljon nykyistä syvempää itsensä ymmärtämistä ja sitä tietä kuvaa ihmisenä olemisesta yleensä. Ihmisen näkökulmasta elämä on hänessä itsessään olevan tiedostavan minuuden ja kaiken häntä ympäröivän välistä kohtaamista, suhteessa olemista. Yhä polttavammaksi on muodostunut tarve ymmärtää ihmistä tässä ulottuvuudessa. Muuten ihminen käy itselleen liian vaaralliseksi.

Ihmistä ulkoisesti tutkivat tieteet kykenevät kertomaan ihmisestä vain pinnallisiksi jääviä tietoja. Ihminen on itselleen tärkein itsensä ymmärtämisen lähde. On välttämätöntä, että kehittyvässä opiskelussa paneudutaan yhä syvällisemmin tämän lähteen käyttämiseen. Sanomattakin lienee selvää, että tämä koskee nimenomaan aikuisopiskelua.

Itsensä tutkimiseen on olemassa kaksi erilaista tietä. Mietiskelyllä, meditaatiolla, on hyvin vanhat perinteet. Toinen tie, ihmisten välinen vuorovaikutus, on luonnollisesti myös vanha asia, mutta sitä ei meditaation tavoin ole kehitetty vuosisatoja juuri itsensä tutkimista palveleviin muotoihin. Pääosaltaan tämän tien voidaan katsoa löytyneen vasta psykoterapian kehityksen myötä.

Psykoterapiassa ihminen oppii ymmärtämään omaa kokemistapaansa. Hän voi tarkastella kokemuksiaan ikäänkuin toisen ihmisen silmin. Tasapainossaan järkkyyneen ihmisen kohdalla tähän päästään vasta vähi-

tellen, usein pitkän tien kautta. Jokaiselta se kuitenkin vaatii opettelua ja kamppailua omien sisäisten esteittensä kanssa. Yhä yleisemmin on herätty huomaamaan, että tällainen keskinäinen työskentely itsekunkin oman kokemistavan tiedostamiseksi on tärkeä keino myös työyhteisöjen toimivuuden lisääjänä.

Kokemistapa eli oma tunne-elämä ei kuitenkaan ole ainoa itsensä ymmärtämisen alue, jolla ihminen voi päästä eteenpäin vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Psykoterapeuttisessa työssä kehitettyjä menetelmiä voidaan soveltaa myös muilla itsetutkimisen alueilla. Tietoisesti viljellyt vuorovaikutussuhteet antavat ihmiselle mahdollisuuden tarkastella omaa ajattelutapaansa ja vaikka omia uskonsisältöjään.

Ihmisen ainoa mahdollisuus on kohdata maailma oman ruumiillisuutensa, oman kokemistapansa ja oman ajattelunsa kautta. Nämä hänen toteutumismuotonsa ovat kuitenkin samalla uhka hänen vapaudelleen. Jos ihminen tuntee olevansa yhtä toteutumismuotojensa kanssa, hänen minuutensa ei ole herra talossaan. Vapauden tunne vahvistuu, kun saa tuntuman siihen, että olemassaolon muodoissa on muuntumisen mahdollisuuksia.

Psykoterapian antamista vapauden mahdollisuuksista on jo paljon kokemusta. Sen perusteella tiedetään, että ihminen voi oppia kuulemaan tunteittensa viestejä. Sen sijaan pyrkimys oppia ymmärtämään omaa ajatteluaan on uutta, vasta tulossa olevaa. Sen kautta saattaa olla löydettävissä vakaumus, että on olemassa monia erilaisia ajattelutapoja, jotka eivät kumoa vaan voivat täydentää toisiaan.

Meditaatio tuskin yksinään avaa länsimaiselle ihmiselle tietä itsensä ymmärtämiseen. Jos sen rinnalle voidaan kehittää toinen menetelmä, saattaa syntyä aivan uusia näköaloja tulevaisuuteen.

Kari E. Turunen:

Uskomus, usko, uskonto ja myytti

Jaan tämän esitykseni neljään osaan. Aluksi luon eräitä hypoteettisia näkymiä ihmisen tietoisuuden kehitykseen (spekulatiivinen osa), sitten siirryn tarkastelemaan uskomiseen liittyviä motiiveja nykyaikana (psykologinen osa), sitten pohdiskelen uskonnon olennaisuutta ihmisen elämässä (filosofinen osa) sekä lopuksi etsin myönteistä psykologista ymmärrystä myyttiselle tietoisuudelle (myyttis-psykologinen osa).

1. Ihmisen tietoisuuden kehityksestä

Saamme jonkinlaisen aavistuksen menneiden sukupolvien tavasta tarkastella maailmaa, kun paneudumme kansatieteilijöiden kuvauksiin ”alkukantaisten” heimojen ajattelutavoista (ks. esim. Uno Harva: *Altain suvun uskonto*, 1933). Kohtaamme näissä kuvauksissa sellaisia käsitteitä kuten esim. ”taivaankannattaja”, ”taivaanpatas”, ”maailmannapa”, ”maailmanpuu”, ”maansynty” jne. Me todellakin nykyaikana mielellämme kutsumme niitä *kansanuskomuksiksi*, koska olemme kyvyttömiä itse mieltämään maailmaa samalla tavalla. Kuitenkin edeltävät sukupolvet tuskin ovat olleet vain niin ”yksinkertaisia”, että ovat us-

koneet noihin myyttisiin maailmanselityksiin. Se, että me puhumme uskomuksista ja myyteistä, luultavasti kuvastaa vain sitä, että me olemme tänä aikana tietoisuudeltamme niin erilaisia verrattuna muinaisuuden ihmisiin, ettemme osaa ehkä nimitellä asioita oikeilla nimillä. Me emme ehkä saa noihin myytteihin nykyisen tietoisuuden aikana oikeata suhdetta, ne eivät tunnu meistä toisilta. Kalevalan aito mieltäminen on nykyaikaiselle ihmiselle melko mahdotonta ja tutkijat ovat siksi luultavasti kaiken aikaa etsineet Kalevalan ”selitystä” vääristä suunnista.

On hyvin kuviteltavissa, että muinaisuuden ihminen sijoittui todellisuuteen *kokonaisvaltaisemmin* kuin nykyinen ”ajatuksellisesti kompakti” ihminen. Muinaisuuden ihminen ei erottanut itseään niin jyrkästi ympäröivästä luonnosta kuin me ja hän loi todellisuudesta *kuvanomaisen* käsityksen (vähän samalla tavalla kuin lapsi) eikä pyrkinyt (kyennyt) asioiden käsitteelliseen tarkasteluun. Kansatieteilijöiden matkakertomuksissa tämä nähdäkseni heijastuu, kun- ka ”luonnonyhteydessä elävä” ja ”kuvanomaisen tietoisuuden omaava” heimonjäsen ei ymmärrä kansatieteilijän käsitteellisesti ilmiöistä etäisyyttä ottavaa ja tarkastelevaa

asennetta. Jossakin Lapin perukoilla koh-
taa vielä jossain määrin saman dilemman
jonkin esim. lukutaidottoman vanhan la-
pinasukkaan kanssa keskustellessa. Se, ettei
”käsitteellisesti tarkasteleva etäisyy-
denotto” ollut muinaiselle tietoisuudelle
tyypillistä vaan esim. maailmansyntä *puh-
kesi kuvaksi*, ei merkitse, etteikö näihin ku-
viin liittynyt mittaamatonta syvyyttä. On
tosin luultavaa, että vain harvat kykenivät
luotaamaan kuviin kätkeytyvät ”synnyt sy-
vät”. On myöskin luultavaa, ettei todella
syviä syntyjä ole koskaan paperille saatu-
kaan, sen voi vielä tänä päivänä aavistaa
esim. Lapin perukoilla. Meidän tietoisuu-
temme ei kykene enää kulkemaan maailman
syntyy tai taudin sijoille kuvanomaisen tie-
toisuuden reittiä. Kuvanomaisen tietoisuu-
den vaiheessa ei ollut vielä uskon ja tiedon
dilemmaa, koska oli vielä ainoastaan *yksi
tie*.

Kehitys kuitenkin johti siihen, että ihmi-
nen tietoisemmin alkoi käyttää *käsitteellistä
ajattelua* maailman tarkastelussa ja myytti
”kuolivat” vähin erin tämän kriittiseksi ja
jopa ”tieteelliseksi” julistautuvan ajattelun
edessä. Muinaisilla kreikkalaisilla myytti-
nen tietoisuus ja käsitteellinen maailmantar-
kastelun ponnistus vielä sekoittuivat, mutta
he loivat kuitenkin länsimaisen ajatuskult-
tuurin perustan. Sitä mukaa kuin ajatus ke-
hittyi, kehittyi myös ihmisen *itsetietoisuus*,
sillä vain käsitteellisesti ajatteleva olento voi
lopulta käsittää itsensä selkeästi minäksi.
Mutta samalla tapahtui se, että tuo ”hiippu-
va” välitön luonnonyhteys ja sen puhkea-
minen kuvaksi katkesi. Myyttisesti voisi sa-
noa, että ”taivaan tulikipuna” oli laskeutu-
nut syvempiin kerroksiin.

Kun ihmisen käsitteellinen rauhaton tie-
toisuus pyrkii nyt laatimaan maailmanku-
vaa, ei ajatus ymmärrettävästi saanut enää
sellaista kokonaisvaltaista suhdetta todelli-
suuteen, mikä oli kovalle mahdollista. Aja-
tus välittää todellisuudesta vain *katkelmia*.
Yhteys (kommuunio, käsittääkseni uskon-
non alkuperäinen ajatus) oli kadotettu. Lo-
pulta tuli etsivälle ja kaipaavalle mielelle to-
della tuskalliseksi kysymykseksi *yhteyden*
palautuminen, mutta näytti siltä, ettei ollut
enää muuta tietä kuin uskominen. Uskon ja
tiedon suhde tuli ongelmaksi ja lopulta ne
erkanivat kokonaan.

Kun luonnontiede astuu näyttämölle ai-
van omana erikoisena ajatuskulttuurinaan,

uskonto saa lopullisen ”kuoloniskun”.
Luonnontieteen tavattoman ”kuivan” ja
pelkistetyn ajattelukäytännön paineessa us-
konto todella kuivahtaa *uskoksi* sellaisena
kuin me sen nyt tunnemme. Uskonnon kui-
vahtaminen uskoksi itse asiassa merkitsi si-
tä, että uskonto salaisesti ja väkevästi
omaksui materialismin. Materialismi omak-
suttiin uskon maailmaan aivan kuin ”taka-
kautta” ja ”peilikuvana”. Luonnontiede ja
usko ovat lyöneet kättä ja tavallaan ovat
materialismin näkyvimpiä linnakkeita. Eh-
kä 1800-luvulla tämä ”Götterdämmerung”
(jumalpimeys) tapahtui. Itsetietoisuuden
kehityksen alttarille ihminen uhrasi yhtey-
den.

Nykyaikana voimme kyllä jo aavistaa, että
tuo kadotettu yhteys on luotavissa uudelleen.
Me emme voi palata vanhaan, vaan meidän
on mentävä eteenpäin. Jos emme kuitenkaan
ymmärrä myytteihin kätkeytyviä ”syntyjä sy-
viä”, emme toisin sanoen saa niihin aitoa to-
dellisuudentajuista suhdetta, voimme kuiten-
kin minä-tietoisina, kriittisinä, käsitteellisesti
ajattelevina ihmisinä rakentaa uudelleen
”kaarisiltaa” syvyyksien yli. On hyvin mielen-
kiintoista paneutua psykologisesta perspektii-
vistä tarkastelemaan ihmisen sielullista ole-
musta sekä osoittamaan, että myyttinen tietoi-
suus on vielä tänä päivänäkin kyllä aidosti
ymmärrettävissä, jos vain käytetään asianmu-
kaista psykologiaa, jota ei ”akatemioissa” tie-
tenkään viljellä. Sitä ennen tarkastelen nykya-
ikaiselle tietoisuudelle annetun pelkistyneen
uskon motiiveja ihmisen sielullisessa olemuk-
sessa.

2. Uskomisen motiiveista

Jatkuvasti kohtaamme ympäristössämme ih-
misiä, jotka ovat ”uskovia”, ovat ”tulleet us-
koon”. Uskoon tulemattoman on vaikea jos-
kus ymmärtää, mistä on kysymys. Erilaisilla
uskonlahkoilla näyttää kuitenkin olevan mer-
killisen suggestiivinen voima vetää puoleensa
ihmisiä. Olen seurannut Lapissa laestadiolai-
sten seuroja useita kertoja ja ymmärtääkseni
siinä on kysymys suorastaan ”pakanallisesta
magiasta” ja sellaisesta ihmisen mielen hal-
tuunotosta, että on jonkinlainen anakronismi,
että sellaista esiintyy nykyaikana. Jonkinlai-
sesta ”lumouksesta” on kuitenkin selvästi ky-
symys. Jehovantodistajien ajatteluun on kum-
mastusta herättävällä tavalla kietoutunut

luonnontieteellis-materialistisen ajattelun väärityneitä piirteitä. Erilaisilla teosofis-peräisillä liikkeillä on oma "oikeassa-olemisen" henkensä ja erikoisuutensa. En tunne tietysti uskontojen ja lahkojen koko kenttää maassamme, mutta jokaiseen liikkeeseen sisältyy joitakin erityisiä ominaisuuksia, jotka nähdäkseni tulisivat ymmärretyksi ihmisen sielullisesta kokonaisolemuksesta käsin, jos meillä olisi asiallista psykologiaa olemassa.

Usko on siis joka tapauksessa pelkistynyt sielulliseksi aktiksi, jossa kiinnitytään johonkin (esim. "uskonkappaleisiin") ja siitä seuraa ilmeisesti myös myönteisiä elämyksiä. Koetan nyt löytää eräitä tekijöitä, jotka voivat selittää uskon maailman syntymisen. Kaikki perustuu siihen, että *ihmisellä on taipumus menettää itsensä*, antautua johdettavaksi.

Hyvin yksinkertaisella havainnolla me pääsemme jo alkuun. Ihmiset eivät elä eristyneinä toisistaan, ihmisestä toiseen kulkee *tarttumisvaikutus* (suggestio). Haukotus tarttuu, ele tarttuu, jokainen ajatus on myös suggestio. Ihminen vaikuttaa kaikkinaisella olemuksellaan toiseen ihmiseen. Laestadiolaisseuroissa virsien, pitkien saarnojen, intohimoisen intohimoja koskettavan puheen vaikutuksesta syntyy suggestiivinen ilmapiiri, jota heikommat eivät kestä. Voimme joissakin tapauksissa nähdä laestadiousseurat suorastaan demonien riemujuhlana, niin villi on saarnojen lento ja ihmisten liikutukset. Mutta vaatimattomimmissakin puitteissa usko tarttuu. Yliopistojen luennot ovat aina myös ajatuksen tarttumistilaisuuksia. Niissäkin aina myös jossain määrin riistetään ihmisen minuutta ja johdetaan harhaan; se on inhimillistä eikä sitä voida välttää. Olemme tällöin *aistimisen* alueella.

Psykologisia syitä ovat ennen kaikkea lukuisat turvattomuustekijät, jotka liittyvät ihmisen elämään. En halua luetella rajatonta turvallisuutemme uhkaavien tekijöiden määrää, kutsun niitä yhdellä nimellä *eksistenssin epävarmuus* (vrt. Laing). Ihmisen olemassaoloon kietoutuu hyvin luonnollisesti elämän perustan ja pohjan puuttumisen tuntoja. Jos joku mielle (uskonkappale) sisältää kulttuurisista syistä vahvoja latauksia, saattaa olla seurauksina itsetietoisuuden pettäminen ja ihmisen liittyminen turvallisuutta luovaan mielteen. Tärkeitä ovat tietysti näin syntyvät ihmisuhteet ja myös mahdollinen "mielekäs" toiminta. Tämä motiivi liittyy *tunteen* alueelle.

Jos tarkastelemme toisaalta ihmisen aja-

tusolemusta, niin huomaamme, että ihmisen ajattelu on siitä erikoinen "automaatti", että se pyrkii ehjiin, kompakteihin, aukottomiin käsityskokonaisuuksiin. Näin tapahtuu meidän kaikkien kohdalla ja lopultakin tässä on kysymys myönteisestä voimasta; käsityksemme järjestyvät loogisiksi kokonaisuuksiksi. Asialla on kuitenkin myös luonnollinen kielteinen puolensa, siinä että ihminen ei siedä *tietämättömyydestä johtuvaa epävarmuutta*, vaan kiirehtii ehjiin, aukottomiin käsityksiin, jotka luontevasti hyljeksivät muita näkemyksiä. Vaikka viisastumisen ehto on tietämättömyydestä johtuvan epävarmuuden sieto (Socrates: Tiedän, että en tiedä mitään.), niin ihmiset liittyvät mielellään valmiisiin, tavalla tai toisella ehjiin katsomuksiin, jotta vastaukset löytyisivät kaikkiin eteentuleviin kysymyksiin. On niin turvallista tietää, kuinka asiat ovat. Olemme tällöin *ajattelun* alueella.

Neljäntenä yleisenä motiivina voimme havaita sen, että ihminen kaipaa *tarkoitusta elämänsä* (vrt. Frankl). Ihmisen elämässä on joko jatkuvasti tai ajoittain vaikeata, jolloin hänen on vaikea nähdä mitään mieltä ja päämäärää elämälleen. Siksi ihminen tarttuu mielellään "seuroihin". Tämä kuuluu *tahdon* alueen ilmiöihin.

Edellä esitimme, kuinka ajattelun käsitteellisen kehityksen seurauksena ihmisen itsetietoisuus kehittyi ja hänen minänsä vahvistui. Kuitenkin olemme nähneet, että viimeiset sata vuotta koululaitoksen myötävaikutuksella on luonnontieteellinen ajattelu läpäissyt kaiken kulttuurielämän. Se on merkinnyt hyvin rajoitettua *järjen* käyttöä. Olemme myös todenneet, että uskonto surkastui uskoksi. Tieteellinen ajattelu on opettanut meidät kriittisiksi käsityksiä kohtaan ja näin se on nähtävä myönteisenä tapahtumana. Siihen, kuinka ahtaasti tieteellinen ajattelu on käsitetty nykyään, liittyy kyllä oma pimeä puolensa. Ahdas, puhtaasti luonnontieteellisen mallin mukaisesti viljelty (positivistinen) ajattelu onkin johtanut ihmisten *minuuksiensa heikkenemiseen*. Ihmiset tulevat olemaan yhä alttiimpia kaikenlaisille "viirauksille", koska ajattelu jota julkisuudessa ja "virallisuudessa" viljellään on äärimmäisen kuivahtanut ja elämäntodellisuutta tavoittamatonta. Ihmiset ovat heikkoja. Meidän on pyrittävä sellaiseen ajatteluun, jossa on *aito elämys maailman käsittämisestä* ja joka tuntuu sielussa tukevalta sinänsä riippumatta ajatuksen sisäl-

loistä. Näin ihmisen minä voimistuu jälleen. Pelkkä usko nykyisessä mielessä tieteellisen tiedon vääristyneenä peilikuvana ei voine tyydyttää etsivää mieltä. Meidän on löydettävä uudenlainen tapa tarkastella todellisuutta. Ajattelu on välttämätön elementti ihmisen itsetietoisuudelle, mutta kuinka vahvaksi ihminen tuntee itsensä minässään riippuu käytetyn ajattelun laadusta. Järjen käsitettä on laajennettava.

3. Yhteyden kaipuusta

Kun tarkastelemme lasta, voimme usein havaita, että lapsi *luottaa* maailmaan ja ihmisiin. Luottamus tuntuu heikkenevän iän myötä. Kuitenkin parhaita ominaisuuksia ihmisen elämässä on luottamus. Itse asiassa me uskomme kaiken aikaa lukemattomaan määrään asioita: että lattia ei vajoa, että aurinko nousee, että ruoka riittää, että junat kulkevat, että ystävä ei jätä jne. Tämänkaltaisen ”usko” on myönteinen osa elämää. Nykyihmiselle usko maailmaan on saattanut järkkyyä jossain sielunsisällä. Onko siihen syynä tietoisuuden kehitys?

Saattaa olla, että on olemassa ihmisiä, jotka ovat uhranneet kaiken huomionsa maallisiin asioihin, mutta useilla ihmisillä on kuitenkin kaipaus yhteydestä johonkin. Henkilökohtaisesti olen kokenut syvän elämyksen, että ”olen tullut jostakin”. Ei pitäne vain tehdä hätäisiä ratkaisuja ja kuvitella yhteyden piilevän jossain opissa tai tunnus-tuksessa. Käsitän uskonnon pyrkimykseksi *yhteyden harjoittamiseen*. En halua puhua uskosta vaan *luottamuksesta*, tietämättömyyden siedosta ja persoonallisesta vankumattomuudesta. Voimme luottaa johonkin, määrittelemättömään.

Käsittääkseni syvimmiltään kaikki inhimillinen ajattelu, taide, tiede, miksei uskon-tokin, heijastavat yhteyden kaipuuta, pienemmissä tai suuremmissa puiteissa, syvällä tai pinnalla. Ihminen on kyllä todentotta kadottanut yhteyden ja joutuu siksi pönkit-tämään olemistaan uskomisjärjestelmillä (esim. tieteellä). Jokaisen kuitenkin pitäisi havahduttaa hereille se tosiasia, että ihmiset näyttävät uskovan kaikenlaista, miksi yksi usko olisi parempi kuin toinen. Ihminen lankkaa ”oikeassaolemisen syntiin”, kun hän ajattelee, että minun ajatukseni on erityisen oikea.

Nykyisellä ihmisen tietoisuuden kehityk-sen tasolla yhteys tarjoutuu minuudelle, jo-ka kestää kiusaukset ja paineet uskoa erilai-sia asioita. Vain voimistuva minuus löytää yhteyden, siihen tarvitaan kuitenkin *uutta ajattelua*.

Voisimme yrittää kuvata, mistä tässä on kysymys. Kun tieteellinen ajattelu on läpäis-syt kulttuurimme, olemme kasvaneet hyvin kriittisiksi, olemme tavallaan eristäytyneet todellisuudesta. Tämä on tehnyt meidät hy-vin kipeästi tietoiseksi olemassaolostamme. Eläminen, sen mielekkyys ja tarkoitus tun-tuvat vaikealta saavuttaa. Jos emme tartu johonkin meille tarjottuun valmiiseen rat-kaisuun, voimme kokea olevamme yksin. Nämä tunnot varmasti eri muodoissa heijas-televat nykyaikaisessa taiteessa, runoudes-sa, filosofiassa. Elämme ”kipeän tietoisuu-den” aikaa. Otan tässä suoran lainauksen eräästä teoksesta, joka kuvaa positiivisen ratkaisun mahdollisuutta ihmisen olemisen ongelmaan.

”Niin totta kuin on, että me olemme irtau-tuneet ja vieraantuneet luonnosta, yhtä var-maa on että me tunnemme kuuluvamme sii-hen ja elävämme siitä. Ja se mikä meissä elää, voi olla vain sen omaa vaikutusta.

Meidän on jälleen löydettävä tiemme ta-kaisin siihen. Muuan yksinkertainen ajatus-kulku voi antaa viitteen tälle tielle. Me olemme tosin irtautuneet luonnosta; mutta siitä on varmasti jäänyt jotakin omaan ole-mukseemme. Tämä ”luonnonolemus” mei-dän on löydettävä itsestämme, silloin löy-dämme jälleen menetetyn yhteyden. Dualis-mi lyö laimin sen etsimisen. Se pitää inhi-millistä minää luonnolle täysin vieraana henkisenä periaattina ja yrittää kätkeä sen keinotekoisesti luonnon yhteyteen. Ei ihme että se ei kykene löytämään yhdistävää si-dettä. Me voimme löytää luonnon ulkopuo-leltamme vasta kun olemme löytäneet sen it-sestämme. Luonnon kaltainen elementti omassa sisäisyydessämme tulee johtamaan meitä. Me emme pyri tekemään teorioita luonnon ja hengen vaikutuksesta. Tahdom-me sen sijaan syventyä omaan olemukseem-me löytääksemme sieltä sen elementin, min-kä olemme tavallaan pelastaneet mukaam-me irtautuessamme luonnosta.

Oman olemuksemme tutkiminen tuo rat-kaisun tähän ongelmaan. Tulemme siinä tilan-teeseen, jossa voimme sanoa: tässä emme ole enää pelkkä ”minä”, tässä on sellaista mikä

on enemmän kuin ”minä”. (Rudolf Steiner: Vapauden filosofia s. 22, Gummerus 1979)

4. Myytin ymmärtäminen

Luonnontieteellis-materialistisen ajattelun seurauksena todellisuus on jatkuvasti ”latistunut”, ”kuivahtanut”, muuttunut elottomaksi. Ihmisen minän heikkeneminen uhkaa, kun ajattelu muuttuu heikoksi, todellisuutta tavoittamattomaksi, abstraktiksi. Ajattelua ei ole käsitetty eläväksi persoonalliseksi voimaksi. Meillä on kuitenkin mahdollisuus saada ajatteluun eloa ja paneudun nyt erääseen *ajat-
telun voimaa* edistävään asiaan.

Nykyaikaisen tietoisuuden kehittyessä aistimukset ovat muuttuneet elämyksettömiksi. Mutta tosiasiallisesti väri tai äänensävy ovat tunnelaatuja. Jos me elähdytämme tunnelaattujen kokemuksen aistimisen yhteydessä, havaitsemme että ympäristömme on kokonaisuudessaan rikas tunnelaaduista. Jonkin esi-
neen muoto (puun oksa, kaarna) voivat herättää tuntemuksia. Harjoitellen voimme saada ympäristömme elämään. Ihmisen kasvojen muoto, äänensävy alkavat ”puhua” meille. Kukka niityllä on ele.

Tunteet ovat kokonaisvaltaisia, mutta kokonaisvaltaisuudessaan ne informoivat tilanteesta nopeammin meitä kuin hitaasti ja jähmeästi toimiva ajatus. Vaikka tunne informoi meitä tilanteen, ihmisen, tapahtuman laadusta, emme aina pääse ajatuksenomaiseen selkeyteen asiasta. Tunne on aina myös sanoma alitajunnasta. Ajatus on hidas ja usein estynyt. Tunteen antaman informaation purkaminen käy vain ajattelulta hitaasti.

Tunteella on taipumus olla subjektiivinen, se kertoo vain ”minun suhteistani” asioihin. Tämän vuoksi tunnetta aliarvioidaan. Tunteessa on kuitenkin aina myös objektiivinen momentti; se kertoo kyllä myös aina jotain asian tai ilmiön tosiasiallisesta luonteesta.

Tunne-elämysten kehittyessä niiden todistusvoimaisuus kasvaa. Voimme käyttää tunteisiin kuuluvaa objektiivista puolta elämään jäsenyäksemme sekä ymmärtääksemme maailmaa. Tunne kykenee informoimaan meitä, vaikka ei aina täsmällisesti.

Tunteen kehittyessä se saavuttaa ajan kuluessa yllättävän kyvyn muuttua *kuvanomaiseksi*. Jokin ihminen, hänen ongelmansa, tapahtuma jne. tunnelaatuina koettuina muuttuu *kuvaksi*, joka ajatusta suoremmin paljas-

taa asian olemuksen. Kuva on kuitenkin aina ajatukselle arvoitus. Ajattelua tarvitaan kuvan information jäsentämiseen ja kriittiseen arviointiin. Kuvanomaisen tiedostamisen kyky on ihmisen tutkijalle välttämätön.

Näin lähestymme nykyaikaisen kriittisen, itsetietoisen ihmisen mahdollisuuksista *myyttisen tietoisuuden* psykologian ehtoja. Nykyaikainen ihminen muodostaa suhteen ilmiöihin tietoisesti, henkilökohtaisella arvioivalla ponnistuksella. Muinaisuuden ihminen on erottanut itseään ilmiöistä ja siksi todellisuus muuttui kuvanomaisiksi myyteiksi spontaanisti. Me voimme löytää myyttisen tietoisuuden uudelleen, mutta erilaisesta nykyaikaisesta tietoisuudesta käsin. Samalla kyllä vanhat myytit alkavat paljastaa meille salaisuuksia, ne tulevat kuviksi koetusta todellisuudesta.

Martti Voutilainen:

Äitiydestä

Äitiys ei ehkä nykyisin ole kovin usein käsitelty aihe, mutta ajankohtainen se silti on. Kun sitä tässä käsitellään, niin tähän liittyy se epätavallinen piirre, että aihetta tarkastelee kato-lisen luostariveljeskunnan jäsen, pappi ja teologi.

On selvää, että kysymys asian käsittelyn näkökulmasta nousee silloin itsestään esille. Me voimme kysyä: miksi yleensä äitiydestä puhuu joku muu kuin äiti? Miksi siitä puhuu mies, ja miksi sellainen mies, joka ei ole naimisissa, joka siis ei ole voinut läheltä ja syvästi myötäeläen seurata vaimonsa elämää ja kokemuksia: äitiyden mahdollisuuden ilmestymistä nuoren naisen elämään, äitiyteen valmistautumista, äitiyden ratkaisevien vaiheiden kokemista ja ehkä myös äitiyden viimeisten vaiheiden läpikäymistä, vaiheiden, joissa naisen — elämänsä jälkivaiheessa — on välistä hyvinkin dra-maattisesti luovuttava joistakin äitiytensä osista ja nähtävä vielä kerran koko tämä olemuksensa puoli ehkä kokonaan uudessa valossa.

Jos tästä kaikesta voi kertoa vain nainen, joka itse on elänyt läpi äitiytensä vaiheet, —

tai korkeintaan joku muu, nainen tai mies, joka poikkeuksellisen läheltä ja syvästi osallistuen on seurannut ja myötäelänyt tätä prosessia — niin pitääkö sanoa, että tämän kirjoittajalle esitetty ehdotus käsitellä tätä aihetta on ollut jollakin tavoin erehdys?

Jos koetamme kuitenkin löytää joitakin näkökohtia, jotka voisivat tehdä tällaisen henkilövalinnan perustelluksi, niin voimme etsiä niitä ensinnäkin siitä kokemuksesta, jota kristinuskon piirissä on kertynyt äitiyden merkityksestä, ja toiseksi siitä, että mies, jolta äitiyden sisäinen tunteminen joka tapauksessa puuttuu, voi asettaa äitiyden johonkin yhteyteen sellaisten asioiden kanssa ja voi tarkastella sitä sellaisia taustoja vastaan, joita äidit ja me muutkaan emme ehkä aina itse tule ajatelleeksi.

Ennen kuin siirryn katsomaan äitiyttä tällä tavoin yhteydessä erilaisiin laajempiin kokonaisuuksiin, haluaisin tehdä kaksi lisähuomautusta.

Ensimmäinen koskee sitä, mitä sanoin miehen vaikeudesta tai mahdottomuudesta tuntea

ja ymmärtää sitä, mikä äitiydessä on syvintä ja nimenomaan äidille itselleen syvimmin koettua.

Jokaisella meistä, niin naisilla kuin miehilläkin, on tai on ollut äiti, ja tämä suhde omaan äitiin on niin tytöille kuin pojillekin, — ja heistä kasvaneille aikuisille — useasti ollut syvä ja merkittävä. Näin on ollut ja tulee varmasti aina olemaan myös monien miesten kohdalla. Miksi tämä läheinen, ja usein syvä molemminpuolista vuorovaikutusta sisältänyt suhde ei voisi antaa syvää ja aitoa tietoa myös äitiydestä?

Sanoisin tähän, että pojat ja heistä kasvanneet miehet ovat voineet kyllä tuntea äitinsä hyvin, ja hänet ei vain äitinä, vaan myös ihmisenä, naisena, persoonana. Mutta tuntea joku ihminen syvällisestikin persoonana ja äitinä, ei vielä sisällä välttämättä hänen äitiytensä tuntemista. Yleensä lapsi, myös vanhempi veli tai sisar, on liian nuori voidakseen havaita ja ymmärtää äidistään tätä puolta, silloin kun se on ajankohtaisimmillaan. Ja toisaalta, katsoipa asiaa joko äiti itse tai ulkopuolinen henkilö, näyttää siltä, että äitiys ei ole sellainen asia, jota helposti ilmaistaan, jota osattaisiin ilmaista tai jonka ilmaisemiselle löytyisi aina edes suotuisia tilanteita. Vaikka siis poika voi tuntea syvästikin äitiään, tämän äitiys, niin sisäisenä kuin ulkoisena todellisuutena, jää häneltä suurelta osin tuntematta.

Toinen huomautukseni koskee juuri tätä äitiyden ilmaisemista. Koko ihmiskunnan historian eräs syvimpiä piirteitä on se, että ihminen alkaa ilmaista ja jakaa itseään yhä laajemmin, yhä monipuolisemmalla tavalla.

Ihmiset ovat tosin aina eläneet yhdessä ja toimineet yhdessä, ja tämän välittömän ja toiminnallisen yhteisyyden kautta ihmiset ovat myös oppineet tuntemaan ja jossakin määrin myös ymmärtämään toisiaan. Mutta meidän tarvitsee vain katsella erilaisia vanhempia ns. primitiivisiä tai myös ns. korkeampia kulttuureja, niin voimme huomata niissä monenlaisia 'aukkoja', syrjäytyönnettyjä, vaiennettuja tai ikään kuin muuten vain unohdettuja elämän alueita. Tämä näkyy mm. tavoissa, mutta yksi tapa tarkkailla tällaista syrjäytyöntämistä ja vaienemista on katsoa kirjoittavissa kulttuureissa sitä, mistä kirjoitetaan ja mistä ei.

Mistä kerrotaan ja mistä ei, ja kuka saa kertoa asian omakohtaisesti ja kuka saa tyytyä siihen, että toiset kertovat hänen osuutensa, tämä on ihmiskunnan historian eräs mie-

lenkiintoisimpia kysymyksiä, ihmiskunnan historian eräs mielenkiintoisimpia kehityskulkuja, joka ei tänä päivänä vielä suinkaan ole päättynyt ja jonka keskeneräisyydestä tämäkin esitys on eräänä todistuksena.

Vanhoissa kulttuureissa tällainen 'oma ääni', lupa kertoa elämästä ja tapahtumista ja ennen kaikkea lupa kertoa niistä sen mukaan, mitä ne ovat merkinneet tai merkitsevät kertojalle itselleen, on ollut vain harvoilla.

Ensimmäisiä oman äänen omistajia olivat kuninkaat ja papit. Heistä kerrottiin ja joskus he itsekin saattoivat kertoa itsestään. Heidän rinnalleen ovat jo varhain nousseet runoilijat, joiden ainoana oikeutena omakohtaiseen kertomiseen oli heidän poikkeuksellinen kykynsä käyttää kieltä, heidän runojensa, laulujensa ja kertomustensa voima ja kauneus.

Vähitellen kuninkaiden, pappien ja runoilijoiden joukkoon liittyvät kansojen kohtaloista kertovat historioitsijat, elämää ja todellisuutta tutkivat filosofit, teologit ja mystikot. Heidän varjossaan alkaa sitten ilmestyä myös tavallisia yksityishenkilöitä, kirjeenkirjoittajia, ja vähitellen koko ns. sivistynyt kansanosaa, mutta pääasiassa sanoakseni ns. normaali, aikuinen, sosiaalisesti hyväksytty kansanosa, ja kaikissa tähän asti mainituissa tapauksissa — mies. Siellä täällä on poikkeuksia: naisrunoilija Sapphon rakkauslaulut, jotka kertovat naisen rakkaudesta, Raamatun jotkut naiset, joiden persoonana osittain kuultaa miesten heistä antaman kuvauksen läpi, jotkut valtiollisesti, sosiaalisesti tai kulttuurin kannalta merkittävää osaa näytelleet naiset, ja joidenkin kuuluisien miesten äidit, kuten kirkkoisä Augustinuksen äiti Monica.

Mutta miltei kaikki naiset, käsityöläiset, maalaisväestö, orjat, lapset, sairaat, sosiaalisesti syrjään ajautuneet, on unohdettu, vaiettu tai sitten heitä ovat kuvanneet ne, joilla oli ääni, ne joilla oli lupa kertoa, ja joita oltiin valmiit kuulemaan.

Me olemme nähneet ja näemme jatkuvasti, miten oma ääni kuitenkin on levinnyt yhä laajemmalle. Naisten osuus yhteiskunnassa ja kulttuurissa on lisääntynyt. Heidän oma äänensä on vahvistunut kirjallisuudessa ja muussakin yhteisessä kommunikaatiossa. Vähitellen on uskallettu kuulla myös sairaita, epäonnistuneita, vähäosaisia, seksuaalisesti poikkeavia, yhteiskunnan syrjään sysäämiä, henkisesti terveydeltään järkkyneitä. Heille on myönnetty lupa kertoa, ja heitä on uskallettu kuunnella, myös silloin kun he ovat ker-

toneet omista kokemuksistaan. Ja tämän mahdollisuuden kautta ovat sitten myös lisääntyneet ilmaisulliset ja ennen muuta kielelliset keinot sellaistenkin asioiden ja kokemusten lausumiseksi, joista aikaisemmin oli vaiettu.

Onko äitiys ollut sellainen asia, josta etupäässä on vaiettu? Ei aivan kokonaan, ja tämä koskee nimenomaan aivan viimeisiä vuosia. Nyt, — ja siis myös täällä meidän euroopan kulttuurin keskusalueihin verrattuna hitaasti kehittyneissä oloissamme, olisi varmaan ollut mahdollista löytää äitejä, jotka ovat opineet kertomaan siitä, jonka kertomiseen on ehkä ollut vain vähän valmiita ilmaisuvälineitä, äitejä, jotka ovat kuunnelleet herkästi omia sisimpiä kokemuksiaan ja myös ovat uskaltaneet sanoa ne itselleen ja joilla on yleisen asennoitumisen antama lupa sanoa ainakin suuri osa siitä myös julkisesti toisille. Heitä meidän tulee kuunnella, heidän kertomaansa ajatella, unohtamatta kuitenkaan, että äitiyden koko todellisuus ei rajoitu tähän sen sisimpään, herkipään ja henkilökohtaisimpaan puoleen, josta me emme edes vielä tiedä, miten paljon eri äitien kokemukset voivat erota toisistaan ja miten pieni saattaa olla se aines, joka kaikille äideille on yhteistä ja jonka siten jokainen äiti voisi kertoa toiselle äidille tietäen, että tämä voi sen ymmärtää oman samanlaisen kokemuksensa pohjalta.

Äitiys on myös moniulotteinen ja ehkä myös monimutkainen asia. Ja tätä moniulotteisuutta haluaisin lähemmin tarkastella, unohtamatta että äitiydellä on kulttuurissamme myös eräs aivan yhteinen, meille kaikille samalla tavoin läheinen ja kuitenkin myös samalla tavalla salattu toteutuma: Jeesuksen äidin, Neitsyt Marian äitiys.

Äitiyden moniulotteisuus liittyy siihen, että äitiys on yksi elämän perustosiasioista, samanlainen kuin ihmisen ruumiillisuus ja sielullisuus, naisena ja miehenä oleminen, riippuvaisuus ravinnosta ja suojasta, syntyminen ja kuolema, terveys ja sairaus.

Me elämme joka hetki näitä elämän perustosiasioita. Kaikki mitä teemme, sijoittuu näiden perustosiasioiden muodostamien puitteiden sisälle, mutta meidän ei ole pakko ajatella ja tiedostaa näitä perustosiasioita. Ne pitävät, kuten voisi sanoa, itse huolen itsestään ja siitä, että me pysymme niiden pohjalla ja niiden puitteissa. Siksi onkin yleistä, että me ihmiset tavallaan unohdamme tällaiset asiat, voidaksemme keskittyä ajattelemaan sitä mikä meitä

sillä hetkellä eniten kiinnostaa, suunnittelemaan sitä, mitä aiomme tehdä, kokemaan ja omaksumaan sitä, mikä eniten kiinnostaa, suunnittelemaan sitä, mitä aiomme tehdä, kokemaan ja omaksumaan sitä, mikä eniten vaikuttaa tunteisiimme. Näin me voimme ajatuksissamme luoda itsellemme kuvan ympäristöstämme ja itsestämme, josta monet elämän perustosiasiat oikeastaan puuttuvat. Ja näin voi käydä niin naisille kuin miehillekin, mutta useammin ehkä nimenomaan miehille, joiden ajattelussa esim. valtio-instituutio saattaa painaa näkymättömiin kansan, yhteiskunta elämän, työ perheen, harrastukset tai muu sellainen voi syrjäyttää ihmissuhteet jne.

Äitiys on sellainen perustosiasia, joka ilmestyy yhdellä kerralla ja vaatii huomiota osakseen. Sitä ei voi unohtaa tai selittää olemattomaksi, näennäiseksi. Se muuttaa monia asioita ja se saattaa valaista monia asioita uusilta puolilta, vaikkakin monet sen tällaisista mahdollisuuksista saattavat tulla vain osittain käytetyiksi.

Haluaisin nyt katsoa äitiyttä, äitiyden ilmestymistä ihmisen elämään viittä eri taustaa vastaan.

Ensiksikin äitiys liittyy erityisen läheisesti siihen meitä ympäröivään luontoon, josta me olemme lähteneet ja johon me vieläkin niin selvästi kuulumme. Toiseksi äitiys vaikuttaa merkittävällä tavalla meidän lähisuhteisiimme toisiin ihmisiin. Kolmanneksi äitiys on paljon kiinteämmässä suhteissa yhteiskunnan ja kansan elämään, kuin mitä tavallisesti tulemme ajatelleeksi. Neljänneksi äitiys tulee vähitellen yhä merkittävämmäksi osaksi yhteistä inhimillistä ja vähitellen koko maailman kattavaa kulttuuria, ja vihdoin äitiys on eräs ratkaiseva osa ihmisen suhteesta omaan itseensä.

Me olemme osa koko maapallon biologista yhteisöä. Meidänkin ruumiillisen elämämme alkuna ovat olleet itse elämän alkumuodot, mistään selvästä katkosta ei tiede ole löytänyt mitään todisteita. Eläimet ovat meidän kaukaisia sukulaisiamme eikä tämä sukulaisuus näy missään niin selvästi kuin siinä miten monet imettäväislajien emot hoitavat ja kasvattavat poikasiaan. Eräässä Helena Anhavan runossa äitejä neuvotaan jopa ottamaan heistä oppia:

*Kun lapsen saat, katso malli sieltä
missä vaisto vielä on tallella,
katso lintua, kissaa, oravaa.
Ihminen, luonnosta vieraantunut,*

*puhuu toisin kuin tietää,
hänen on paha olla.
Mutta ihmisen poikasella on ohut iho,
ei höyheniä, ei karvaa,
se tarvitsee suojaa, suoja, suoja.*

Äitiys on ihmisen, naisen, kohdalla sitä, että hänessäkin toteutuu sukupolvien jatkuminen, hänenkin vuoronsa on tullut, ja tälle hänen vuorolleen, hänen äitiydelleen, rakentuu ihmisen luonnollisin lähiyhteisö, perhe ja suku; suku niin sukupolvien jatkumona kuin tämänhetkisenä isovanhempien, tätien ja setien, serkkujen ja pikkuserkkujen enemmän tai vähemmän löysänä ja kuitenkin todellisena yhteisönä. Hänen äitiydelleen rakentuu myös kaikkien naimattomien ihmisten elämäntyön pohjimmainen mielekkyys, elämän jatkuminen.

Äitiys muuttaa aina myös ihmisen lähisuhteet, ja tämä on yksi niistä muutoksista, jotka usein yllättävät nuoren äidin. Näin on etenkin meidän kulttuurissamme, missä itse avioliiton solmiminen usein koetaan paljon enemmän aikaisemman elämän jatkumisena vain eräällä uudella ja tärkeällä tekijällä rikastuneena ja monipuolistuneena. Lapsi, ja hänen mukanaan aina jossain määrin myös äiti, tarvitsee paikan, jota se itse ei voi ottaa, vaan joka sille on annettava. Ja tavallisesti juuri äiti joutuu tätä paikkaa ajattelemaan ja siitä omalta osaltaan myös huolehtimaan. Lapsi on jäsen, jonka jäsenyys on toisten sille tunnustettava. Näin myös silloin, kun äiti on yksinhuoltaja. Jo lähisuhteissa äiti kokee, ettei hän äitinä ole, eikä voi olla kokonaan yksityishenkilö, vaikka hän myöhemmällä iällään voi tällaiseen yksityishenkilön asemaan jälleen vetäytyä.

Äitiyden suhde yhteiskuntaan on usein päältä katsoen melko huomaamaton. Aina kun asiat luistavat suurin piirtein hyvin, huomio niin yhteiskunnan kuin äitienkin kohdalla voidaan kiinnittää muihin ongelmiin. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö kansojen ja yhteiskuntien elämään sisältyisi aktiivista kiinnostusta ja huolta äitiydestä. Äitiys on se maaperä, josta yhteiskuntakin kasvaa. Kun Vanhan Testamentin aikana juutalaiset olivat asettuneet Palestiinaan ja asuttivat sitä, naisen asema tuskin on suurestikaan poikennut muiden lähikansojen naisten asemasta. Mutta kun juutalainen kansa sitten joutui hajalle ja menetti kosketuksensa maahan, juuri äideistä tuli tuon kansan varsinainen perusta. Juutalaisen miehen, olipa hän sitten miten korkeassa tai kansallisesti merkittävässä asemassa, lapset

eivät ole juutalaisia, jos heidän äitinsä on ei-juutalainen. Sen sijaan juutalaisen naisen lapsi on aina juutalainen isän kansallisuudesta riippumatta. Juutalaisen naisen äitiys on se pohja, jolle yksin rakentuu koko kansan olemassaolo. Ja tämä pohja ei ole pelkästään biologis-ruumiillinen. Juutalainen äiti on myös perheen sisällä juutalaisen uskon vaalimisesta vastuussa omalta osaltaan miehensä rinnalla. Äiti johdattaa perheensä elämän sapatin alkamiseen hänen lausuttavakseen kuuluvalla siunauksella.

Jos siis äitiys saattaakin usein keskittää naisen elämää sen lähipiiriin ja sitä kautta etäännyttää häntä yhteiskunnasta, niin toisaalta juuri äitiys lujittaa hänen ja koko yhteiskunnan ja kansan välistä sidettä, jonka siten koko voima yleensä tulee näkyviin vain erityisissä tilanteissa, syvien onnettomuuksien, kriisien tai tapahtumien kohdalla.

Yhteiskuntaan on omalla tavallaan verrattavissa myös kirkko, jonka huoli äitiydestä näkyy ehkä paremmin kokonaiskirkon, sen opetuksen ja myös sen elämän kohdalla, sekä siinä miten ja missä määrin tämä opetus ja asenne heijastuvat paikallisten seurakuntien elämässä ja toiminnassa. Seurakuntien kohdalla on helppo nähdä missä määrin niissä äitiyttä ymmärretään ja otetaan huomioon.

Jos alussa esittämäni historiallinen näkymä siihen, miten aluksi vain harvoilla oli mahdollisuus ilmaista itseään ja omaa elämänsä, sisälsikin sen toteamuksen, että naisten kohdalla tällainen oman äänen saaminen ja oman elämän ilmaiseminen on tapahtunut myöhemmin, niin tämä ei sisällä aivan kaikkea totuutta asiasta. Monien kulttuurien puitteissa on ulospäin näkyvän ja etupäässä miesten elämää ilmentävän kulttuurin rinnalla kuitenkin esiintynyt ja edelleenkin esiintyy erilaisia naisten omia kulttuureja ja näihin on kuulunut ja kuuluu myös äitiyden kulttuuria, äitiyteen valmistautumisen muotoja ja ennen kaikkea äitiyden omaksumisen ja toteuttamisen muotoja, jotka tällaisissa osakulttuureissa ovat yhteisiä ja joita välitetään aina uusille äiti-ikäpolville.

Länsimaiden vallitsevassa kulttuurimuodossa on myös äitiys vähitellen tulossa osaksi yhtä ja yhteistä kokonaiskulttuuria, jossa osakulttuurissa myös miehillä on oma, ei keskeinen, mutta kuitenkin tärkeä osuutensa. Äitiysneuvolat eivät ole pelkkää sosiaalipolitiikkaa, ne ovat myös osa kulttuuria, — taitoja, tietoja, arvomaailmaa ja käyttäytymisval-

miuksia — ja tätä kulttuuria on myös isien valmistaminen synnyksessä läsnäoloon.

Viimeksi tässä eri näkökulmien sarjassa koetan sanoa jotakin itse äitiyden suhteesta äidiksi tulleen naisen omaan minään. Toteutuu-ko siinä niitä samoja lainalaisuuksia tai muuten ymmärrettäviä piirteitä kuin muillakin elämän tärkeillä alueilla, vai tuoko äitiys naisen suhteelle omaan itseensä jotakin, jolle ei ole suoranaista vertauskohtaa, ei miesten, eikä edes muiden naisten kokemuksessa?

En tiedä kuinka moni äiti mahtaisi löytää oman kokemuksensa siinä mitä sanon, mutta arvelisin, että äitiyden kokemiseen saattaa liittyä voimakas tunne yhtä aikaa sekä oman minän supistumisesta, sulkeutumisesta oman ruumiin, oman kehityksen puitteisiin, ja samalla kuitenkin myös tunne oman minän laajenemisesta, odottamisesta, syntymisen ilosta, omasta ainutlaatuisuudesta ja korvaamattomasta tehtävästä lapsen tai lapsien suhteen. Näiden kahden tapahtuman: supistumisen ja laajenemisen välillä voi esiintyä tuskallista jännitystä ja toisaalta ne voidaan välistä kokea suurena rikkautena. Jos kaikki käy hyvin, ja niinhän ei aina käy, niin minä ja samalla koko elämäkokemuksen laajeneminen muodostuu näistä kahdesta merkitsevämmäksi ja hallitsevaksi. Välistä näyttää siltä, että omien elämänsuunnitelmien, virkauran tai esim. taiteilijakutsumuksen paine pyrkii yhtä aikaa estämään sekä minän keskittymistä oman äitiyden vaiheiden elämiseen, että äitiyden mukanaan tuomaan minän laajenemista. Myös tämän jännityksen saanevat useimmat äidit kantaa melko yksin.

Samaa yksinäisyyttä esiintyy myös äitiyden myöhemmissä vaiheissa, nimenomaan siinä, mitä voisi kutsua äitiydestä luopumiseksi tai sen joidenkin osien menettämiseksi. Tuleeko tässä vaiheessa isoäidin osasta jotakin uutta syvää kokemusta, se riippuu paljolti myös varsinaisen äitiyden onnistumisesta, siihen jääneestä avoimuudesta.

Tässä viimeksi sanomassani on paljon enemmän kysymystä kuin vastausta, kysymystä, johon voi olla vaikea vastata tai johon jotkut mieluummin jättävät kokonaan vastaamatta. Ne ovat myös kysymyksiä, joihin mies ei voi itse etsiä vastausta, jota hän ei ehkä usein ole osannut edes kysyä.

Ehkä tästä johtuu, että katolisessa maailmassa miehet ovat niin paljon miettineet sitä äitiyttä, josta joulu meitä joka vuosi muistuttaa, Neitsyt Marian äitiyttä. Jos palaamme

noihin edellä esittämiini viiteen tarkastelukulmaan, niin Betlehemin tallissa syntynyt poikalapsi ja hänestä kasvanut kristinuskon perustaja, jossa hänen opetuslapsensa kohtasivat Israelin Jumalan oman läsnäolon, kuuluu hänkin äitinsä kautta maapallon elämän historiaan. Äitinsä ja meidän kaikkien tavoin hänkin ihmisyydessään on samaa sukua eläimille kuin mekin, hänkin on osa sukupolvien ketjua, joka fyysisesti hänen kohdallaan päättyy häneen, mutta lähisuhteitten ja sosiaalisen todellisuuden tasolla jatkuu kirkossa elävänä yhteytenä tänäkin päivänä.

Ei ehkä ole sattuma, että evankeliumit kertovat meille Marian raskauden ajasta, niin kuin ei liene sattuma, että ne kertovat jotakin myös siitä, mitä voitaisiin kutsua Marian valmistautumisesta elämään naisena kutsumustaan kokonaan Israelin kansan saamien lupauten valossa, odottaen ja valvoen.

Marian äitiys merkitsi ratkaisevaa muutosta hänen koko elämälleen; sekä hänen lähisuhteilleen että hänen kutsumukselleen oman kansansa ja ihmiskunnan uudistumisen välikappaleena.

Uusi Testamentti näyttää meille Marian äitiyden hänen koko elämänsä mittaisena asiana, siitä hetkestä lähtien, jolloin siitä tuli hänen kutsumuksensa. Äitinä Maria Kaanaan häissä pyytää Poikaansa aloittamaan julkisen toimintansa, äitinä Maria on ristin juurella. Äitinä Maria sai omistaa lapsensa ja äitinä hänen oli myös luovuttava hänestä. Äitinä Maria antoi Jeesukselle elämän, äitinä hän myös kantoi Poikansa kuoleman.

Marian kohdalla äitiyden eri puolet näkyvät osittain entistäkin selvemmin: saaminen ja luopuminen, keskittyminen ja avautuminen, voima ja heikkous.

Ja kun jo edellä lainasin Helena Anhavan runoa, niin panen tähän vielä erään hänen runonsa:

*Mitä äidit kaikkina aikoina
ovat lopulta muuta voineet
kuin kohentaa nukkuvien peitettä.*

Tässä säkeessä on äitiyden ilo ja suru, siinä on myös se, mistä sekin, joka ei koskaan ollut tai vielä ole ollut äiti, ja sekin jolle äitiyden syvin todellisuus ei voi koskaan aueta, voi sittenkin aavistaa jotakin. Siinä on meille jotakin myös joulun syvimmästä salaisuudesta. Ja tämän salaisuuden edessä on miehen aika vaieta ja tällä vaikenemisellaan kunnioittaa sitä, mistä puhumaan vain äitiyden itse kokenut voi olla todella arvollinen.

Urpo Harva:

Mitä kuoleman jälkeen?

Kysymys, onko kuolemanjälkeistä elämää, on toisenlainen kuin kysymys, onko muilla planeetoilla elämää. Jälkimmäiseen on mahdollista saada vastaus tieteellisin menetelmin. Sitävastoin ensimmäiseen kysymykseen ei käsitykseni mukaan ole tieteellistä vastausta. Mainitsen lisäksi, ettei minua kiinnosta sellainen parapsykologian haara, jossa puhutaan yhteyden saamisesta vainajiin. Tiede se ei ainakaan vielä ole.

Kysymys muilla planeetoilla olevasta elämästä on puhtaasti teoreettinen, jolla ei ole meille käytännöllistä merkitystä. Sen sijaan kuolemanjälkeisen elämän ongelma on syvästi persoonallinen. Jo vuosituhansia sitten on uskottu, että jos tuollaista elämää on, sillä on jokin yhteys nykyiseen elämäämme.

Siksi on aiheellista kysyä ensimmäiseksi, mitä tämä kuolemaa edeltävä elämämme oikein on. Onko se saanut alkunsa vasta syntyessämme vai onko se ollut olemassa jo sitä ennen? Sekä idässä että lännessä on uskottu sielun pre-eksistenssiin. Buddhismin mukaan nykyinen elämäni on seurausta siitä, että edellisessä inkarnaatiossa olen elänyt huonosti. Jos en nytäkään sammuta elämän janoa, en saavuta nirvanaa kuolemani jälkeen, vaan sieluni inkarnoituu jälleen.

Sielunvaellusoppiin en tunne kiinnostusta.

Kreikassa esiintyi ajattelijoina, joiden mukaan sielu tulee ruumiiseen korkeammasta olopiiristä. *Platonin* mukaan ideain maailmasta. Syntyminen ajalliseen maailmaan on unta ja unohdusta. Sielussa on kuitenkin hämärä muisto alkukodistaan, ja se kaipaa sinne

takaisin kuoleman kautta.

Orfilaisuuden mukaan ihminen kantaa itsessään eräänlaista perisyntiä. Syntyminen ajalliseen elämään on rangaistus. Myös *Platonilla* on tämä ajatus: ruumis on sielun vankila.

Kristillisen teologian mukaan Jumala luo siiköön sielun ja myös kaipauksen päästä Jumalan tykö. Syntyminen ei ole seuraus perisyntistä, mutta elämä on synnin turmelema. Siksi maailma on murheen laakso, ja kuoleman jälkeen odottaa tuomio.

Kaikissa näissä vanhoissa käsityksissä elämää pidetään vajavaisena ja vasta kuoltuaan ihminen voi saavuttaa onnellisuuden. Elämää varjostaa kärsimys, syyllisyys ja kuolema, nämä kolme suurta elämän tuhoajaa. Ellei kuolemanjälkeistä elämää olisi, ajallinen elämä olisi arvotonta, sitä ei kannattaisi elää.

Ikimuistoisista ajoista on ajateltu myös toisin. Vanhan testamentin mukaan Jumala loi maailman, joka oli ”sangen hyvä”. Ilmeisesti tästä optimistisesta näkemyksestä johtui, että Vanhassa testamentissa ei juuri ilmene kuolemanjälkeisen elämän toivoa: mainen elämä riittää. Niinpä Aabraham, Daavid ja Job kuolivat ”elämästä kyllänsä saaneena”.

Vaikka elämään sisältyikin negatiivista sitä voidaan silti pitää mielekkäänä ja elämisen arvoisena. *Aristoteles* sanoo, että ylivoimaiset kohtaloniskut ovat harvinaisia, eivätkä edes ne voi tehdä hyveellisestä alhaista. Kun ihminen kantaa kovan kohtalonsa sielunsuuruudessa, loistaa kärsimyksenkin läpi kauneus. Aristoteleella on iloinen luottamus järjen voimaan ja elämän kauniiseen rikkauteen. Ihmisen pitää ja hän voi olla suurisieluin, *megalo-psykhos*; siinä on ihmisen arvokkuus sekä elämän tarkoitus ja arvo. *Aristoteles* ei kuitenkaan kiellä ikuista elämää.

Myös nykyinen eksistentialismi esim. *Albert Camus’n* edustamana pitää elämää sinänsä riittävänä, mutta aivan toisella tavalla. Eksistentialismi julistaa elämän mielettömyyttä, absurdisuutta, inhottavuutta. Maailma on kuin helvetti. Se ei vastaa laisinkaan ihmisen pyrkimyksiä ja toiveita. Kuolema on kuin oikullinen tyranni; se voi koska tahansa katkaista elämän ja tuhota ihmisen suunnitelmat. Mutta elämän absurdisuudesta huolimatta ihmisen pitää elää. Hänen on noustava heroisesti mielettömyyttä vastaan. Hänen on oltava kuin sankari, joka epätoivoiseksi tietämässään taistelussa kamppailee tuhoutumiseensa saakka.

Eksistentialismi torjuu jyrkästi kuoleman-

jälkeisen elämän. Se pitää kuolemattomuuden toivoa ihmisen arvokkuuden kieltämisenä. Tuonpuoleisen elämän odottaminen on rinta-makarkuruutta, se on pakenemista valheeseen, myös itsemurha olisi raukkamaista pakenemista. Ihminen voi kohota todelliseen sankaruuteen vain rehellisesti myöntämällä elämän kaikessa mielettömyydessään ja kieltämällä kuoleman lohduttavuuden.

En ole pystynyt omaksumaan käsitystä, että elämä olisi itsessään riittävä, että elämän tarkoitus ja mielekkyys sisältyisivät itse elämään. Koen eksistenssifilosofin *Martin Heideggerin* tavoin, että ”keskenäisyys on olemista olemiselleni.” Tunnen eksistentialismin kuvauksen elämän mielettömyydestä sanovan totuuden omasta elämästäni. Mutta en väitä, että ne jotka pitävät elämää itsessään riittävänä, erehtyisivät tai olisivat itsepetoksen vallassa. On mahdollista, että elämänkielteisyyden ja elämänmyönteisyyden kokemus on luonteeltaan subjektiivinen. Minkä sävyiseksi ihminen elämänsä tuntee, saattaa riippua perinataalisista tai prenataalisista kokemuksista, jopa perinnöllisistä tekijöistä.

Toisaalta minun on vaikea ajatella niinkään, että se onnellisuus, joka kuoleman jälkeen ehkä odottaa, voisi tehdä elämän elämisen arvoiseksi. Apostoli *Paavali* kylläkin väittää, että ”tämän nykyisen ajan kärsimykset eivät ole verrattavissa siihen kirkkauteen, joka on ilmestyvä meihin.” Mielessäni herää kumminkin kysymys, miten kuolemanjälkeinen onniautuus voisi tehdä mitättömäksi ajallises- sa elämässä koetun pahan. *Arthur Schopenhauer* sanoo, että jo pelkkä pahan olemassa- olo, riippumatta sen määrästä, tekee elämän arvottomaksi. Maailman olemattomuus olisi parempi kuin sen oleminen.

Tässä on sopiva kohta ottaa puheeksi stoalainen elämänfilosofia. Stoalaiset eivät opettaneet, että elämässä itsessään on riittävästi mieltä, tarkoitusta, arvoa. He eivät myöskään väittäneet, että elämä on olemukseltaan tai ytimeltään mietetön. Liioin he eivät selittäneet, että haudantakainen elämä riittäisi korvaamaan maisen elämän negatiiviset puolet. Stoalaisuuden mukaan elämässä on sekä hyvää että pahaa, ja kummankin määrä saattaa vaihdella elämän eri vaiheissa ja eri ihmisten kohdalla.

Stoalaisuus on vapauden filosofiaa. Vapaus on ihmisen olennaisin ominaisuus. Ihminen on vapaa myös poistumaan elämästä silloin kun siihen sisältyy liian paljon pahaa. Kuole-

ma ei sinänsä ole paha, vaan "monenlaisen pahan loppu". Kun elämä ei enää anna tyydytystä, stoalainen viisas valitsee "järkevä lähdön elämästä", kuten järkevä ihminen poistuu juhlasta kun se ei häntä enää miellytä. Kaikissa elämän tilanteissa ihmisen edessä aukeee vapauden tie, *via libertatis*. "Tämä on ainoa seikka, jonka tähden emme saa valittaa elämää. Se ei pidätä väkisin ketään." (Seneca) Tällaisesta suurenmoisesta vapaudesta ihmisen on syytä kiittää Jumalaa.

Kaikki huomattavat stoalaiset korostavat, että elämästä ei saa lähteä mistä syystä tahansa, esim. äkillisen tunnekuohun tähden. Afektien vallassa oleva ihminen ei näet ole todella vapaa.

Stoalaisuudessa ajateltiin kuolemanjälkeisestä elämästä eri tavoin. Jotkut kielsivät (yksilöllisen) kuolemattomuuden kun taas *Seneca* ylisti ikuisen elämän suurenmoisuutta. Mutta riippumatta siitä, mitä stoalaiset ajattelivat elämästä kuoleman jälkeen, he kaikki korostivat ihmisen vapautta lähteä elämästä ja suosittelevat sitä siveellisenä tekona kuitenkin vain tietyissä tapauksissa, joita filosofian tuli selvittää "elämän ja kuoleman tieteenä". (Seneca).

Niin kirkasta ja lohdullista kuin stoalainen filosofia näyttääkin olevan, en ole voinut sitä kukaan omaksua. Ajatukseni ovat joutuneet samalle uralle kuin *Shakespeare*n Hamletin kuuluisassa monologiassa to be or not to be. Tanskan onneton prinssi miettii

"jalompaa onko kärsiä ja sietää
kaikk' iskut, nuolet julman kohtalon"
vai lopettaa kaikki, kuolla, nukkua pois:
"se täyttymys ois pyyntö hartain"
(a consummation devoutly to be wish'd)
Paras olisi tehdä itse tikarilla selvää elämänsä
vaivasta,

"jos pelko jostain jälkeen kuoleman, —
majoilta tuntemattomilta, mistä
ei palaa yksikään, — niin mielt' ei hämäis,
ett' ennen siedämme nää vanhat vaivat
kuin uusiin syöksymme, joit' emme tunne."

Hamletin lailla minäkin epäilen stoalaista oppia vapauden tiestä. En ole varma sen paremmin vapauden tien mahdollisuudesta kuin hyväksyttävyydestä. Se olisi tietenkin mahdollinen, jos kuoleman jälkeen ei olisi mitään, mutta sen hyväksyttävyys ei ole varmaa tässä tapauksessa.

En pidä mahdottomana, vaan pikemmin todennäköisenä, että tämän aistein havaittavan maailman lisäksi on toinen todellisuus

den olopiiri. Miksi tämä ajallinen ja vajavainen maailma, jossa ihmiselämäkin on, kuten evoluutioteoria selittää, vain sokean ja julman sattuman tulos, miksi tämä olisi ainoa todellisuus?

Ellei ole sellaista yliaistista, transsendenttista todellisuutta, jossa elämäni jatkuu, pidän elämää mielettömänä, tarkoituksettomana.

Ihminen ei ole tulkittavissa maailmansisäiseksi, immanenttiseksi olennoksi, jollaiseksi esim. evoluutioteoria hänet olettaa. Tämän teorian mukaan ihminen on vain eläin, joka on kehittynyt sopeutumalla ympäristöönsä toisaalta mutaatioiden, toisaalta luonnonvalinnan vaikutuksesta.

Ihmisessä on kuitenkin sellaisia ominaisuuksia, rakenteita, jotka eivät selity evoluutioprosessista, koska ne ovat luonteeltaan transsendenttisia, elinympäristön yli tähtääviä.

Kohdussa olevalla lapsella ja munassa olevalla kananpojalla on sellaisia rakenteita, esim. silmät, joiden tarkoitus toteutuu vasta päivänvalossa. Jos lapsi tai kananpoika tuhoutuu tätä ennen, on sen kuolema skandaali.

Vastaavasti ihmisellä on sellaisia henkisiä ominaisuuksia, joiden tarkoitus voi toteutua vain tulevaisuudessa, vasta transsendenttisessä todellisuudessa. Jos nämä ominaisuudet tuhoutuvat kuolemassa, tapahtuu samanlainen skandaali kuin silmän tuhoutuessa ennen kuin se on mitään nähnyt.

Tällainen ominaisuus on äly. Tietenkin sillä on merkitystä evoluutioprosessissa: onhan se väline, instrumentti sopeutumisessa elinympäristöön. Mutta äly on enemmän kuin tällainen instrumentti. Kun esim. ajattelemme, onko maailman oleminen parempi kuin ei-oleminen tai onko jotakin kuoleman jälkeen, ei ole kysymys sopeutumisesta elinympäristöön. Intellektuaaliseen elämäämme kuuluu sellainen struktuuri, että voimme pyrkiä puhtaaseen teoriaan, näkemään koko olevaisen sellaisena kuin se on. Mutta sielumme vankilasta pysymme näkemään vain lähitodellisuutta; sen sijaan perimmäiset asiat peittää läpitunkematon pimeys. Vanha traditio kuitenkin uskoo, että kun kuolema vapauttaa meidät vankilasta, saamme vastauksen kysymyksiin, joita olemme turhaan pohtineet. Ellei näin kävisi, olisi intellektuaalisen elämämme struktuurin ja olevaisuuden struktuurin välillä syvä ristiriita.

Toinen tällainen ihmisolemuksen struktuuri on itsensä todellistaminen, joka on kautta ai-

kojen asetettu esim. kasvatuksen tarkoitukseksi. Henkinen elämä on jatkuvaa kehittymistä kohti ideaaliaan. Mutta ajallisen elämän olosuhteet asettavat tälle rajat parhaassakin tapauksessa. Meihin jää uinumaan monia kehitysmahdollisuuksia. Itseystemme, varsinainen minämme, ei pääse täysin todellistumaan. Emme pysty edes selvästi tajuamaan, mikä varsinainen minämme on, mutta sen olemassaolosta olemme varmat. Varmistumme siitä lujimmin ehkä silloin, kun ruumiimme ahneiden himojen, etujen tavoittelun tai ihmisten pelkäämisen tähden suistumme itsemme todellistamisen tieltä ja kun omatunto syyttäen muistuttaa, että olemme tuottaneet sielullemme vahingon.

Itsensä todellistamisen idea on *Goethen* maailmankatsomuksessa keskeinen. Elämä on alituista pyrkimystä uusiin muotoihin, yhä suurempaan kirkkauteen. Mutta tämä pyrkimys ei voi saada täyttymystä ajallisessa elämässä. Siksi Goethe vaatii melkein uhmakkaasti, että Jumala-luonnon (Gott-Natur) pitää antaa hengelle uusi olomuoto sen jälkeen kun ruumis raukenee tomuksi. Henkisen elämän korkein tarkoitus on saavuttaa silmänräpäys, joka sisältää ikuisuuden. Tämä ei ole mahdollista, ellei ihmisen avuksi tule jumalallinen voima ja armo.

Olevaisen struktuurissa on syvä ristiriita, jos itsensä todellistaminen ei voi saavuttaa täyttymystä, mikä edellyttää elämistä kuoleman jälkeen.

Ihmisenä oleminen on olemista toisten ja toisen kanssa. Kanssaolemisen korkein muoto on rakkaus. Ehkä rakkaus ei ehdi koskaan kasvaa täydelliseksi maisessa elämässä. Joka tapauksessa rakkaus on kuulumista erottamattomasti yhteen. Kuoleman haavoittavin oika on ehkä siinä, että se erottaa rakastetusta. Ihmiset ovatkin syvästi tunteneet, että kuolema ei pysty erottamaan ikuisesti. Kuolematuomion toivoon kuuluu myös jälleen näkemisen toivo. Olevaisessa olisi katastrofaalinen puute, jos tämä toivo ei toteutuisi.

Minkälaisessa tilassa sitten kuolleet ovat? Usein sanotaan esim. kuolinilmoituksissa, että ”rakkaamme vaipui ikuisen uneen”. Ikuinen uni on kuitenkin ristiriitainen käsite, sillä uni voi olla kysymyksessä vain silloin kun siitä myös joskus herätetään.

Protestanttinen teologia opettaa sangen yleisesti, että vainajat herätetään vasta viimeisenä päivänä ja että he silloin saavuttavat välittömästi lopullisen tilan. Katolinen teologia

sitä vastoin puhuu välitulasta, johon vainajat joutuvat heti kuoltuaan ja viiptyvät siinä lopulliseen tilaan pääsyyn saakka. Tätä välitilaa nimitetään usein kiirastuleksi, koska vainaja siinä puhdistuu maisen elämän viimeisistä rasiteista.

Itsensä todellistamisen kannalta ei tietenkään käy ajattelemisen, että vainajat saavuttaisivat lopputilan heti kuoltuaan. Siihen voidaan päästä vain monivaiheisen kehityksen kautta, kuten *Goethe* korostaa.

Onko kuolemanjälkeisen elämän luonteen pohdiskelussa mitään mieltä, kun meillä ei kuitenkaan voi olla siitä vähäisintäkään tietoa? Ja toiseksi: eikö kuolemanjälkeinen elämä ole niin perinpohjin maisesta elämästä eroavaa, etteivät meidän käsitteemme ja mielikuvamme, jotka ovat kotoisin tästä ajallisesta elämästä, pystyisi ilmaisemaan siitä yhtään mitään? Eikö buddhismi ole oikeassa tähden tähtäessään, että elämän lopputila, nirvana, on täysin käsittämätön?

On sentään otettava huomioon, että jos me ylimalkaan puhumme ihmisen elämän jatkumisesta tuonpuolisessa maailmassa, sen täytyy olla jossakin suhteessa identtistä tämänpuolisen ihmiselämän kanssa. Muuten se on meille yhtä merkityksetöntä kuin olisi sellainen meidän universumimme ulkopuolella mahdollisesti oleva toinen universumi, jossa ei olisi ainnuttakaan samanlaista elementtiä ja luonnonlakia kuin meidän universumissamme on. Ei ole siis tyystin mahdotonta, että mietiskellessämme tuonpuolisen elämän luonnetta osumme jossakin määrin oikeaan.

Ellei meillä ole minkäänlaista mielikuvaa vainajien tilasta, on epämieliekästä edes kysyä, voiko elävien ja kuolleiden välillä olla jotakin yhteyttä. Tämä kysymys pyrkii kuitenkin esiin varsinkin silloin, kun olemme odottamatta ja äkkiä menettäneet läheisen ihmisen. Surutyömme on tällöin erityisen raskas, kun mieltä painaa ajatus, että jäi jotakin tärkeää sanomatta ja tekemättä, anteeksi pyytämättä ja anteeksi antamatta. Tuntuu liian julmalta, jos kuolema yhtäkkiä riuhtaisee poikki ihmissuhteen suomatta enää vähäisintäkään mahdollisuutta yhteyteen.

Mielestäni protestantismi on kylmää ja karua kun se yleensä suhtautuu melko torjuvasti elävien ja kuolleiden väliseen yhteyteen poiketen tässä katolilaisuudesta. Ei kuitenkaan tarvitse olla katolilainen voidakseen uskoa yhteyteen kuoleman rajan ylitse. Tästä on todisteen esim. Yrjö Sakari *Yrjö-Koskinen*, joka

pohtii jälkeenjääneissä papereissaan vainajien mahdollisuutta seurata maanpäällistä elämämenoa.

Yrjö-Koskinen oli menettänyt vaimonsa ja mennyt pian sen jälkeen uuteen avioliittoon. Poissiirtynyttä vaimoaan tarkoittaen hän kirjoitti: ”Minä en voi ajatella, ettei hän yhä edelleen minua seuraisi suojelevana henkenä. Hänen kirkas, puhdas ja läpitunkeva katseensa ei minusta luovu, vaikka kotoinen avio-onneni on uudistunut.”

Mielestäni suruun ja kaipaukseen tuo lohtua se usko, että myös tältä puolelta yltää yli kuoleman rajan sydämemme hiljainen puhe.

Tuhansien vuosien aikana on kuolemanjälkeistä tilaa ajateltu myös moraalisen maailmanjärjestyksen puitteissa. Kun se moraallinen laki, että hyvän ja pahan pitää saaman palkkansa, ei toteudu tässä maailmassa, hyvän ihmisen on saatava palkakseen taivas, pahan ihmisen rangaistukseksi helvetti.

En käy tässä pohtimaan moraalisen maailmanjärjestyksen ongelmaa enkä siis myöskään sitä yksityiskohtaa, voiko kukaan ihminen olla niin paha, että ikuinen helvetti olisi oikeudenmukainen rangaistus.

Otan kuitenkin esille kysymyksen helvetistä, mutta vain ihmisen olemuksen näkökulmasta, josta muutenkin olen kuolemanjälkeistä elämää tarkastellut.

Ihmisen henkisen olemuksen struktuuriin kuuluu toivo. Toivo tarkoittaa, että tulevaisuudessa käy hyvin. Jos ihminen joutuisi ikuisen helvettiin, siis olotilaan, jossa kaukaisinkaan tulevaisuus ei voisi tuoda tullessaan hyvää, hän ei yksinkertaisesti kestäisi tällaista toivottomuutta. Hänen ahdistuksensa olisi rajaton ja hän kadottaisi järkensä ja kaiken sen, mikä tekee ihmisestä ihmisen. Hän lakkaisi olemasta ihminen.

Olen edellä pohdiskellut kuolemanjälkeisen elämän problematiikkaa lähtien ihmisen olemuksesta ja siihen sisältyvästä tendenssistä kohti täyttymystä. Mitä tapahtuu silloin kun täyttymys on saavutettu? Vastaan tähän Erik *Ahlmanin* sanoin: ”Kun ihmisessä oleva jumalallinen on kehittynyt täyteen mittaansa, yksilö ei ehkä enää tahdo olla yksilö. Ei ole ollenkaan sanottu, että ihmisen olemus vaatii, että hän elää ikuisesti. Päin vastoin on hyvin mahdollista, että tämä olisi järjetöntä.”

Sama ajatus on Ignatius *Loyolalla*, joka ilmaisee sen espanjalaisen mystiikan tyyliin sanomalla, että lopuksi ihminen ”sulaa kuin lumihiutale Jumalan tulikädessä”.

Arto Leikola:

”Sarjojen” mestarin vuodenajat

Harvassa maassa on luonnon vuodenajoilla niin keskeinen merkitys kuin Suomessa, ja harva runous on yhtä vahvasti luontoa ja siis myös sen vuodenaikoja henkivää kuin suomalainen runous. Pohjoinen sijainti, kulttuurin pitkälinen maaseutuvaltaisuus ja yhä jatkuva luonnonläheisyys, selityksiä ei tarvitse kaukaa hakea siihen että Suomessa ei ole vain neljää vaan oikeastaan kahdeksan tai kymmenen omaleimaista vuodenaikaa ja siihen että suomalainen yleensä kokee ne oman elämänsä rytmin osiksi.

Hellaakoski ei ollut poikkeuksellinen runoilija antaessaan vuodenaikojen selkeästi ilmetä runoudessaan — miten voisi suomalaisesta luonnosta kirjoittaa mitään viittaamatta vuodenaikaan —, mutta niiden kuvauksen voimassa ja täsmällisyydessä hän kohosi omaan korkeaan luokkaansa. Hänen runoutensa, jos kenen, käy kaikkien vuodenaikojen läpi. Mutta hänen asteikkonsa laajuus ei ilmene vain vuodenaikojen kierrossa sinänsä vaan myös

”Kaikkien vuodenaikojen lävitse kahlannut / on tuo askel”, toteaa Aaro Hellaakoski sarjassaan Jälkiä lumessa. Kaikkien vuodenaikojen: kevään, kesän, syksyn, talven ja jälleen kevään, kesän, syksyn ja talven, kymmeniä kertoja samaa kiertoa. Tai, jos kuva symboloidaan, vain kerran, läpi elämän, nuoruuden keväästä aikuisiän suveen, harmenevaan syksyyn ja vihdoin vanhuuden valkeaan talveen.

niiden intensiteetin vaihteluissa, realistisesta maalailusta hienoon viitteellisuuteen, jossa joskus vain yksi sana antaa osviittaa runon tapahtumisen kalendaarisista puitteista. On selvää että kysymys on aina sekä ulkoisesta että sisäisestä vuodanajasta, ulkoisen luonnon herättämistä mietteistä ja tunnelmista sekä toisaalta sisäisen tapahtumisen projisoinnista luontoon. ”Maisema on sieluntila”, sanoi Amiel, eikä maisemaa, ainakaan meillä, ole ilman vuodenaikaa. Sitä suurimmalla syyllä vuodenaika voi olla sieluntila.

Huippunsa tämä moniulotteisuus, kuten Hellaakosken runous ylittääänkin, saavuttaa ”Sarjoissa”, joiden yhdeksästä runosarjasta kahdeksan — kaikkiaan 58 runosta 46 — on sijoitettavissa tiettyyn vuodenaikaan, monesti jopa kuukauden tarkkuudella. Vain Kiertäjä, jonka maisemat valtaosin sijoittuvat muualle kuin Suomeen, jää tämän vuodenaikaisrytmiikan ulkopuolelle; miten voisikaan asettua yhteen ajankohtaan se joka huudattaa: ”Well, sinuteltu on muutama kerta / jokaista mannerta, valtamerta.” Vasta päätösrunossaan Kiertäjänkin pysähtyy ja maisema saa täsmällisen hahmon: on kesä, kuten nurmikko, puun lehvät ja kukkanen selkeästi kertovat.

”Sarjojen” rinnakkaisteos, postuumisti ilmestynyt ”Huomenna seestyvää” ei ole aivan yhtä luonnontunnelmainen, mutta senkin yli kolmestakymmenestä runosta runsaat puolet on sijoitettavissa kalenteriin, välistä jälleen hyvinkin tarkasti, kuten Lokakuu, Maaliskuuta sekä toukokuinen Kerttusen terveiset. Kuukausien nimien sijoittaminen runojen otsikoiksi onkin Hellaakoskelle perin luonteenomaista: jo Jääpeilissä on Huhtikuu, Huojuvissa keuloissa October ja Tammikuu, Sarjoissa Marraskuuta.

Vaikka Hellaakoski runoudessaan kahlasikin kaikkien vuodenaikojen läpi, ne eivät toki kaikki olleet hänelle yhtä läheisiä. Nuoruudessaan hän kirjoitti riemukkaita kevätrunoja — kaikki muistamme Keväisen junamatkan trolliusten vasarat, ja moni muistaa myös Napapiirin kevään, joka ”hulmusi ylitse metsäin, soiden” — mutta mestarikauden Hellaakosken vuodenaika ei ollut kevät. ”Hiljaisuus -kokoelmassa on yksi ainoa kevätruno — hiljaisen aavisteleva Kevään kuuntelua, jossa ”toukokuusen sateen suhu / vaiennut on kokonaan”, ja myös ”Huomenna seestyvässä” on vain yksi selvästi kevääseen sijoittuva runo, Kerttusen terveiset, joka sekin on ikään

kuin tilaustyö, Tyttönorssin III A -luokan lehteen kirjoitettu. Suhinaa -runo voisi kyllä liittyä toukokuuseen sateeseen — ”Lemu kaikkien lehtien puhkeavain — / se on kaikki, jonka nyt tiedän vain / sadesäässä suhisevasa” — mutta runoilija itse milteipä kieltää sen keväisyyden säkeessä ”suvi sieraimissa ja suussa”. Lehtien puhkeamisesta huolimatta runoilijassa on jo kesä.

Kesä onkin kypsän Hellaakosken merkitsevin vuodenaika. Jotta emme jättäisi tätä pelkän vaikutelman varaan, voimme tehdä pienen laskelman: Kootuissa runoissa on julkaistu Hiljaisuus-kokoelmasta 30 runoa ja peräti kymmenen niistä on kesäisiä, kun taas syksyisiä on kuusi ja keväisiä vain yksi, edellä jo mainitsemani Kevään kuuntelua. Sarjoista vallitsee viidessä kesä, kahdessa talvi ja yhdessä syksy — kevät ei yhdessäkään. Ja Huomenna seestyvän runoista kesäisiä on kymmenen, syksyisiä kolme — tai kuusi, jos Lokakuuta-sarjan runot otetaan erikseen — talvisia samoin kolme, keväisiä kaksi ja kevät-talvisia yksi — eihän maaliskuuta voida lukea sen paremmin talveen kuin kevääseenkään!

Hellaakosken kesä, tai suvi, jota sanaa hän mielellään käyttää, on moni-ilmeinen. Juuri suvinen vuodenaika kuultaa viitteellisenä taustana monessa sellaisessakin runossa jonka tapahtuminen ei muuten ole aikaan ja paikkaan kytkeytynyttä. ”Hiljaisuuden” runossa Läikky on vuodenaika ilmaistu viimeisessä sanassa: ”kuin ei koskaan oisi muuta, / kuunneltais vain tuulensuuta / suvisiin.” Sitä seuraa Runo puhuu: ”Olen syntynyt jossain, vapaan pilven alla / kuin veljeni aalto ja lintu ja kauniit puut”. Tämä jo riittää kertomaan että runon syntymähetkellä vallitsi kesä, mielellään vielä ehkä aika helluntain ja juhannuksen välillä, jolloin puut ovat kauneimmillaan ja linnut laulavimmillaan ja johon myös helposti voi kuvitella runon loppusäkeet: ”valo heijastuu / mun siivistäni, joill’ on väri mullan / ja pilvien tulisen kullan.”

Yhtä viitteellinen on suvisää ”Huomenna seestyvän” Häärinossa, jossa kerrotaan miten kaksi nuorta, kuuro ja sokea, löysivät toisensa. Se mitä he kertovat toisilleen on nimennomaan kesää: ”Pian kuuro sokealle, / pian kuuro sokealle / oli puhunut lintujen laulua ja / humutuulen hupia, / ja sokea kuurollensa / ja sokea kuurollensa / tais kuvata kukkien loistavain / ja pilvien tupia.” Ja varmemmaksi vakuudeksi seuraavassa säkeistössä: ”Vaan poutatuulet kantoi / kaks perhosta

lepattelevaa ylimmäisiin taivaisiin.”

Poutapilvet, suvituuli, aallot, linnut, sanalla sanoen ilman ja veden elementit ovat Hellaakosken kesän elementtejä, ja niitä, samoin kuin puita ja muutakin vehreyttä, elämän symboleja, hän käyttää viitteinään. Kerttusen terveisissä lintu ylistää ”vesiä, salmien suita, silmuihin puhkeilevia puita”; ja samaan tuoreeseen suveen nousee myös Kaivaja maanalaisesta työstään: ”Tämän aamun alusta hamaan hämärän iltaan / hän mitään ei tiedä eikä mitään tee. / Hämärtyy tai rusottelee, hän on vain, on, koska hänessä ollaan. / Hän tapahtuu, ja hänessä tapahtutaan. / Hän, linnunviserrys, lehti oksistollaan, / hän, tuulen henkäys omalla otsallaan.”

Sarjoista on kolme — Satakieli, Järvellä ja Piippulevolla — avoimen kesäisiä; Piilokuvia on viitteellisempi. Kaikissa kolmessa kesäsarjassa luonnonkuvaus saavuttaa sen konkreettisuuden asteen, että lukija suorastaan näkee kesäisen hetken ja maiseman edessään. Satakielen ajankohtaa on juhannuksenseutu, Järvellä -sarjan kenties heinäkuun alkupuoli, jolloin telkänpojat ja ”ruovikot, pystytetyt / rannoille viileän olon ja kivisen huolen” ovat jo riittävän isoja runon maisemaan. Piippulevolla -sarjan sijoittaa mielellään vielä hieman myöhäisempään hetkeen, jolloin heinäpoutaa on ehtinyt olla riittämiin ruohon ja puiden peittymiseksi autojen nostattamaan pölyyn ja jolloin niittyviljojen valkeat latvat ovat kasvaneet sellaisiksi että ne heilahtelevat näkyvästi vaeltajan astuessa suon yli. Luonnontutkija, luonnontarkkailija saattaa määrittää ajan kohtansa yhdelläkin osuvalla kuvalla.

Hellaakosken suvisää on tavallisimmin pouta. Väliin siinä voi olla ukkostakin, kuten Järvellä -sarjassa, jossa ukonilmaa kuvataan tuhman telkänpojan silmin, mutta perustunnelma tässä sarjassa on ukkosesta huolimatta kuulas ja valoisa, niin kuin ukonilman jälkeen ainakin. ”Läpikuultavat, läpihohtelevat. / Ei yksikään ollut musta”, sanoo runoilija ukkosateen pisaroista.

Kuulto, hohto, kajastus. Hellaakosken suven olennainen piirre on valo, monivivahtainen ja usein epäsuora valo joka tulee sitä tärkeämmäksi, miltei sitä näkyvämmäksi mitä pitemmälle ilta ehtii. Hyvin suomalaista, tietenkin: suviyön valoisuus on monien runoilijoiden ylistämää, ja epäilemättä se onkin yksi niistä seikoista jotka tekevät elämän näillä leveysasteilla elämisen arvoiseksi. Monella runoilijalla valoisuus kuitenkin jää vain haaveel-

liseksi maininnaksi. Hellaakoskella ei: valon kuvaajana hän, maalari, on runoilijoiden joukossa omaa luokkaansa. Satakieli-sarja suorastaan alkaa iltavalaistuksella, jossa ”auringon kajoa huokuivat kivet toisten rantain”. Järvellä-sarjassa tulee ukonilman jälkeen tyyntä kesäilta, auringonlaskun hetki: ”Silmiiä polttelevaa viherharsoa rantain, / vaihtuen matkan varrella, noin ja näin / auringon vaimenevan kajastuksia kantain / lehdillensä, jotka ei lepata nyt.” Myös Piippulevossa kuvataan tyyntä kesäiltaa järven rannalla, missä ”illan rusko maalaa väkevöitään”. Kesäillassa ja kesäyössä Hellaakosken luonnontunne, tuo paljon tutkittu kaikessaoleminen ja olemattomuus, huipentuu piippumiehen mietteeseen ”uppoan kaikessa-olemiseen ja suvisen illan säihin / niin kuin happoon kirkkaaseen, joka liuottaa mun saa,” tai satakielen pateettiseen huudahdukseen ”olen kaikki, jotka nyt, tänä hetkenä, tahtovat kuolla. / Suviyö, satu surmana rintaan! / Pian pöllö jo lyö kumistintaan.”

Kesä-heinäkuun illoissa runoilija on itse mukana milloin satakielenä, milloin kuplana, milloin telkänpoikana, soutajana, piippulevon mietiskelijänä. Ikuisuudenmatala-sarjassa hän on uponnut lapsuudenmuistonsa, maisema on pohjoinen, merellinen, ja ajankohtakin, vaikka vielä kesää, on jo toinen: yö on pimeä, ”ruukin puutarhakunnas / sai värilyhtyjä” ja ”ikuisuuksiin sytytetyt / ovat vain tähdet ja viipale kuuta”. Syksyyn on enää askel: tulee ”Huomenna seestyvän” Lokakuu: ”Taas kajastaa —/ jo harmajaa / on aamun akkunoissa. ... Ja harmajaa / jos tihkuu, / jos märkä maa / on mustunutta multaa, / on koivun kolttu kultaa.”

Samaa tunnelmaa, rytmiltäänkin, tarjosi jo ”Hiljaisuuden” Syys, jossa personoitu syksy loihtii harmaan ja märän maiseman kuin kaiken uhallakin riemukkaan kirjavaksi: ”syys maalasi niin syys maalasi näin / väriläiskä uusia välkyttäin”. Eikä ole sattuma että nimeltä mainittu kuukausi on molemmissa runoissa sama, lokakuu.

”Syys ollut on sula ihme, joku minä vain korjuumies”, sanoo runoilija suuressa elämäntilityksessään Marraskuuta, jossa talven läheneminen on jo silmin nähtävissä ja korvin kuultavissa: ”vaan askelen rouskahtaissa maan kylmään kamaraan / ja päivän harmetessa, kun ilta on tulollaan, / joku silmä saakoon nousta ylitse vainion / ja nähköön nyt: avaraa ja juhlavaakin on.” Marraskuu on

kyllä kuoleman aikaa mutta ei lopullisen ja tottaisen kuoleman: "Oras on hyvin voimallista. On riittävän viheriää / se, jonka en suuria korjuupäiviä koskaan nää." Luonnon, olemassaolon, jatkuminen on persoonallista elämää tärkeämpää. Syksy on myönteinen vuodenaika: se osoittaa että luonnon kierto on kohdallaan, että vuodenaajat seuraavat toisiaan niin kuin niiden tulee, kun suven tunnukset — tuuli, vesi, lehvistö — antavat tilaa talven elementeille: "Ei kukaan tiedä mitään, ei aalto, ei pensas tuo, / joka lehteä kellertynyttä yhä kannattaa ja suo / värähdellä sen läpi harmaan ja lävitse valkean / kun hiutale, toinen, heittyy jo ylle maiseman."

Hellaakosken talvessa on ensi sija lumella, ei niinkään pimeydellä ja pakkasella. Lumi on tietenkin merkitsevä elementti Jälkiä lumessa-sarjan kaikissa viidessä runossa. Mutta myös mahtavaa Erällä-sarjaa, josta voimme löytää eräät Hellaakosken luonnonfilosofisista ydinajatuksista, hallitsee lumi. Hanki, umpilumi, lumikide, luminen vuode, nietos, tuisku, pyry, lumihiihtale, sama talven elementti toistuu runo runolta. Kylmyys ja jäätyminen, jotka koituvat ilveksen haavoittaman erästäjän kohtaloksi, jäävät sittenkin toissijaisiksi — itse asiassa niiden dominanssipaikka on aivan toisessa runossa, Kiertäjä-sarjan Antarktiskuvassa: "Antarktis. Kuinka hyytävää. / On valloillansa kylmä jää, / se kokonaisen manteren / on peittänyt, ja siitä ei nää / kuin usvan puhki kaistalen / vain pystyseinä." Jää tässä mielessä on luotaantyöntävää: "Se torjuu laivankeulan pois". Mutta Erällä-sarjassa korostuu neutraali, jopa myönteinen lumi, joka vain lempeästi ottaa omansa: "Ei ole tarvis moittia eikä kiittää / jos jäät hankien saaliiksi, vertesi puna / peittyy huomisen lumilla, unohdettuna."

Hellaakosken asenne niin syksyyn kuin talveenkin on hyväksyvä. Kevät ei ehkä merkitse hänelle myöhäiskaudellaan enää samaa kuin ennen — Marraskuuta-sarjassa on tähän viittaava säkeen alku "On muistissa laihat kevääät...". Kesä on elämän täyteläisyyden suurta juhlaa, mutta "huiminta niistä" on sittenkin "se kun kaikki tuleentuu, sylintäydeltä satoa saadaan, ja kun hehkuu pensas, puu." Luontoa ei voi erottaa vuodenaajoistaan, ne kuuluvat luontoon niin kuin ihmisenkin tulee kuulua; vuodenaikojen, luonnon ja ihmisen välillä ei ole eikä saa olla ristiriitaisuutta. Tässä on eräs Hellaakosken vuodenaikojen sanoma.

Matti Heikkilä:

Voimattomuus vai henkinen kasvu — Elämäntapatutkistelua Työväen Talvessa

Jotakin oireellista on siinä, että vuosittaiseksi työväenkulttuurin merkkitapahtumaksi nousseen Jyväskylän Talven ohjelman erääksi päätaphtumaksi on otettu elämäntavan muutoksen tarkastelu. Yhdeksän valmistellun puheenvuoron saattelemana kävi satapäinen osanottajajoukko keskustelua Jyväskylässä 11.-13.2.1983 elämäntavan problematiikasta ja työväenliikkeen mahdollisuuksista toimia yhä edistyksellisen muutoksen veturina.

Seuraavassa referoidaan kolmea keskeistä alustajaa, apulaisprofessori J-P. Roosia, yhti Antti Kasviota sekä päätoimittaja Eero Taivalsaarta. Kullakin oli oma persoonallinen lähtökohtansa aiheeseen. Roosin näkökulma pohjautuu yhtäältä saksalaisen Jürgen Habermasin ajatteluun ja toisaalta suomalaisen omaelämäkertaa-aineistoon. Kysymys mahdollisuudesta joukkomittaiseen pakenemiseen nykyisestä elämäntavasta painottuu Roosin alustuksen loppuosassa.

Antti Kasvio oli referoiduista alustajista ainoa, joka viitoitti tietä ulos luonnostelemastaan ”työyhteiskunnan kriisistä”. Samalla Kasvio oli näkemässä merkkejä yhä lisäänty-

västä yhteiskunnallisesta polarisoitumisesta, eriarvostumisesta myös elämäntavan suhteen.

Eero Taivalsaaren mukaan ruohonjuuritason rauhan- ja ympäristöliikkeiden toiminnassa on maailman toivo — ei petollisen turvallisuuden tunteen antavissa aseistariisuntaneuvotteluissa. Taivalsaari käsitteli myös henkilön kasvun olemusta ja asettumista kaikkien ihmistä alistavien taloudellisten ja poliittisten arvojen ulkopuolelle.

System — Lebenswelt

Elämäntapakongressin ensimmäinen varsinaisen esitelmä oli ilmeisesti tarkoitettu sekä sisällöllisesti laveaksi että teoreettiseksi. Molemmat odotukset täyttyivät kun suomalaisen elämäntapatutkimuksen uranuurtaja, apulaisprofessori Jeja-Pekka Roos esitteli henkilökohtaisia ja myös ulkomaisiin tutkimuksiin perustuvia näkemyksiä arkielämän ja yhteiskunnallisen muutoksen välisistä yhteyksistä.

Löysähkösti varsinaiseen esitelmään liittyen Roos esitteli piirteitä saksalaisen Jürgen Habermasin kehittämästä jaosta System — Le-

benswelt. Sosiaalinen todellisuus voidaan hahmottaa ko. käsitteillä siten, että systeemin (das System) piiriin kuuluvat ns. objektiivinen todellisuus, rakenteet, talous ja politiikka, kun taas "elinmaailman" (die Lebenswelt) piiriin kuuluvat subjektiiviset merkitykset, tulkinnat ja symbolit. Yhteiskunnallisen muutoksen oleellinen piirre on, että järjestelmä alkaa elää omaa elämäänsä, jolloin vastaavasti Lebenswelt-kategoria eriytyy. Yhteiskunnallisista tapahtumista Habermas hahmottaa allaolevalla nelikentällä, jossa keskeiset "rationaliteetit" on taulukoitu ristiin sosiaalisen organisaatioperiaatteen (raha & valta vs. symbolinen interaktio) kanssa.

Elämäntavan muutoksen problematiikan kannalta kiintoisia kategorioita ovat kentät 2 ja 3, joissa "rationaliteetit" sekoittuvat. Rahaan tai valtaan perustuva järjestelmä tunkeutuu symbolisen vuorovaikutuksen subjektiiviselle alueelle (esim. perheen elämään) tai kääntäen, Lebenswelt pyrkii vaikuttamaan rahan & vallan systeemiin (esim. työelämään).

Näkökulma suomalaiseen elämäntapaan

Entä mitä on roosilaisessa terminologiassa arkielämä? Lyhyesti sanottuna "se osa elämää, jossa mikään ei onnistu". J-P. Roosin näkökulma suomalaiseen elämäntapaan on, kuten tunnettua, laajahkoon "tavallisten ihmisten" omaelämämerkittävä aineistoon, voimakkaan subjektiiviseen kokemusmaailmaan, pohjau-

tuva. Roosin mukaan keskeisiä suomalaisen elämäntavan muutoksen piirteitä ovat mm. seuraavat:

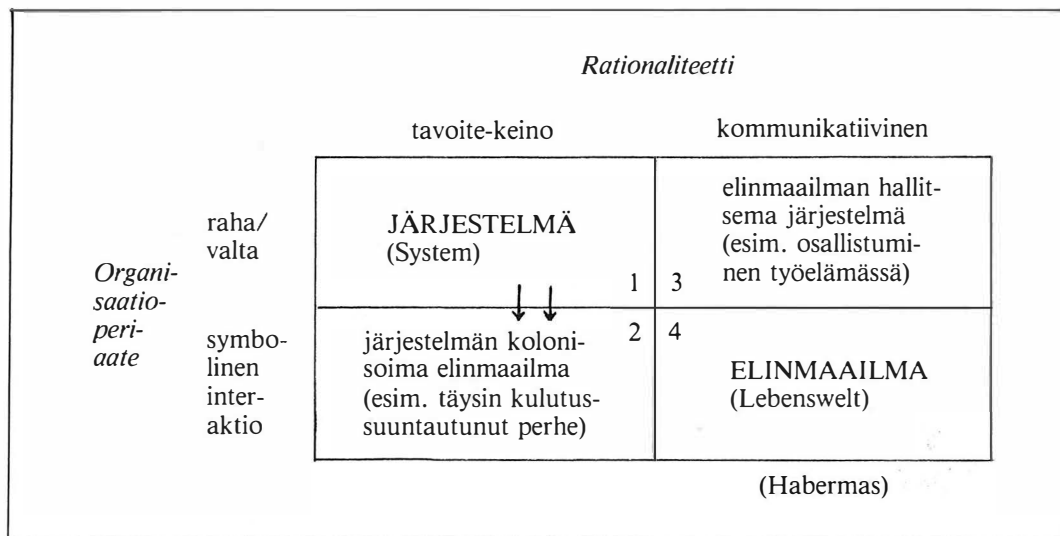
- aineellinen ja sosiaalinen turvallisuus;
- kovasta työstä ammatin hankkimiseen;
- koulutus elämäntavan ytimenä;
- ihmissuhteet yhä tärkeämpiä (perhehelvetit vs. perheidyllit), ja
- elämäntapojen muuttuminen kulisiksi (yksityinen vs. julkinen).

Merkittävää on elämän hallinnan lisääntyminen. Tästä katsoen on havaittavissa, että arkielämän koetaan tarvitsevan tehtyjä tai hankittuja "vaikeuksia", esim. fyysinen liikunta ja rasitus. Elämän hallinnan lisääntyminen merkitsee kykyä ja mahdollisuuksia järjestellä elämää, kontrastien etsintää, rajojen kokeilua ja vaikeuksien järjestämistä.

Elitistinen elämäntapa

Eräs tapa arvioida elämäntapojen muutoksia tulevaisuudessa on tarkastella hallitsevan kerroksen elämäntapoja. Roosin mukaan yläluokan (eliitin) elämäntavoille ominaisina piirteinä voidaan havaita seuraavat:

1. Kulutus ei korvautu aineettomilla arvoilla, vaan kova kulutus täydentyy pehmeällä (mutta kalliilla) elämällä.
2. Työ väistynyt/väistymässä keskeisen arvon asemasta; totaalinen uppoutuminen työhön nähdään vanhanaikaiseksi
3. Terveys, kunto on nousemassa keskeiseksi (ns. "henkilökohtainen pelivara").

4. Absoluuttinen elämän hallinta, arkielämän puute, on keskeinen arvo (jos elämästä tulee rutiinia, se on muutettava).
 5. Vaihtoehtojen runsaus on tärkeää (useita asuntoja, työpaikkoja, veneitä jne.).
- Retorisesti voidaan kysyä, onko näillä suuntauksilla ennustearvoa muiden yhteiskunnallisten kerrosten elämäntapojen muuttumiselle.

Pakenemisen mahdollisuus

Elämäntapatyranniasta voidaan Roosin mukaan nykyisin puhua, joskin on huomattava, että elämäntapojen ohjailu on epäsuoraa. Elämäntapojen valtava kirjo on pitkälti näennäistä. Vapautuminen sidonnaisuudesta vallitsevaan elämäntapaan on vaikeata ellei asetu ulkopuolelle vallitsevan palkkatyöjärjestelmän. Roosin (kuten monien muidenkin) käsityksen mukaan todella merkitsevät muutokset elämäntavoissa ovat mahdollisia vain totaalisten mullistusten myötä. Tällaisina mullistuksina voidaan nähdä esim. ydinkatastrofi, merkittävä energiakriisi, pankkimaailman romahhtaminen jne.

Yksilöllinen ratkaisu on pako. Voidaan kysyä, onko massamuotoinen pakeneminen nykyisestä elämäntavasta ylipäänsä mahdollinen. Roosin näkemyksen mukaan mahdollisuudet ovat vähäiset — kapitalismi estää joukkopaot varsin tehokkaasti. Esimerkkinä ulkoisen pakenemisen mallista Roos otti esille ns. duaaliyhteiskunnan luomisen (ks. esim. A. Gorz). Duaalitalousmallihan merkitsee pitäytymistä kapitalismissa, mutta vain silloin kun se koetaan tarpeelliseksi.

Keskiluokkainen yhtenäiskulttuuri

Menneelle noin neljännesvuosisadan mittaiselle ajanjaksolle suomalaisessa yhteiskunnassa on yht. tri Antti Kasvion mukaan ollut ominaista talonpoikais- ja työväenkulttuurin hajoaminen ja korvautuminen kulutus-, perhe- ja vapaa-aikakeskeisellä keskiluokkaisella elämäntavalla. Aiheesta ”Työ ja elämäntapa” alustanut Kasvio esitti kysymyksen, mitä vaihtoehtoja meillä on tulevaisuuteen nähden vallitsevasta lähtökohdasta. Kasvion mukaan 1970-luvun puolivälin talouskriisi merkitsi erään kapitalistisen kehitysvaiheen päättymistä teollistuneissa länsimaissa. Ominaista päättyneelle kaudelle oli voimakas taloudellinen

kasvu ja elintason nousu.

Kasvun kauteen ei ole Kasvion mukaan paluuta. Ollaankin tulossa uuteen murrosvaiheeseen, jolle on ominaista keskiluokkaisen yhtenäiskulttuurin mureneminen. Keskeisinä syinä tähän murtumiseen voidaan pitää kasvavaa työttömyyttä, ihmisten työmarkkina-aseman voimakasta muuttumista, aineellisen kulutustason nousun hidastumista sekä keskeisissä elämänarvoissa tapahtuvia muutoksia. Antti Kasvion ennusteen mukaan jo käsillä oleva murros tulee johtamaan 1980- ja 1990-luvuilla elämäntapojen lisääntyvään erilaistumiseen ja mikä on erityisen huomionarvoista, myös kasvavaan polarisoitumiseen hyvä- ja huonoosaisten välillä yhteiskunnassa.

Työyhteiskunnan kriisi

Kasvion mukaan on perusteltua puhua ”työyhteiskunnan kriisistä”, jonka ensimmäinen ja keskeisin oire on joukkomittainen työttömyys. Kasvio korosti, että Suomessa ei työttömyyteen uskalleta puuttua laadullisesti uusilla keinoilla edes työväenpuolueiden toimesta. Työyhteiskunnan kriisin muina tuntomerkkeinä Kasvio otti esille työelämän laadullisten muutosten sisäiset ristiriitaisuudet sekä työhön itseensä liittyvien arvojen ja asenteiden muutokset. Kriisin aineksina voidaan pitää palkkatyön arvostuksen lisääntymistä, kotityön arvon romahtamista sekä ns. postmaterialismin esiinnousua. Kasvava joukko ammattiaan valitsevia nuoria haluaa työltään ensisijaisesti muuta kuin vain aineellista toimeentuloa.

Yht. tri Kasvio korosti, että nykyinen näkyvissäoleva kehitys yhteiskunnassa johtaa kasvavaan eriarvoistumiseen, marginalisoitumiseen sekä mahdollisesti myös väkivaltaisiin reaktioihin. Polarisoitumisen myötä erottuu entistä selvemmin kolme pääryhmää — hyvinvoivat, ne, joille työnteko on yhä edelleen tuskaa sekä kasvava marginaaliryhmä työttömiä, naisia, nuoria ja erilaisia työrajoitteisiksi leimattuja. Tämä sosiaalinen eriarvoistuminen johtaa myös kasvavien väestönosien aineelliseen köyhtymiseen.

Täystyöllisyys tavoitteena on Kasvion mukaan loogisesti epärealistinen. Markkinoiden rajallisuus estää tuotannon laajentamisen. Tuotannon kasvattaminen ei toisaalta kasvata työllisyyttä. Kolmantena loogisena esteenä täystyöllisyyden toteuttamiselle ovat luonnon-

varojen rajallisuus ja ekologiset seikat. Elollinen ympäristö ei kestä täystyöllisyyden edellyttämää taloudellista kasvua ja tuotannon lii-
säystä. Edelleen työmarkkinoiden rakenteen
sisäiset piirteet (työttömät eivät kohtaa avoi-
mia työpaikkoja) estävät täystyöllisyyden to-
teutumisen.

Vaihtoehtoisen kehityksen tie

Vaihtoehtoisen kehityksen keskeisinä elementteinä työväenliikkeen näkökulmasta Kasvio esitteli kolmekohtaisen ohjelman:

Ensinnäkin työ tulisi jakaa uudelleen. Eräänä keinona tällä sektorilla on nähtävä työajan radikaali lyhentäminen, mikä ei Kasvion mukaan kuitenkaan saa johtaa sisällyksettömään vapaa-aikaan.

Toinen elementti muodostuu työelämän laadullisen muuttamisen välttämättömyydestä

Kolmas toimenpideryhmä koostuu työn ja reproduktion välisten suhteiden uudelleenjärjestelystä. Reproduktion käsite on ymmärrettävä tässä varsinaisen työajan ulkopuolella tapahtuvana omaehtoisenä toimintana, jonka laadullinen sisältö korostuu työajan lyhenemisen myötä. Lähelle Gorzin ja muiden esittämää duaaliyhteiskuntamallia Kasviokin tuli esittäessään, että ”yhteiskunnallisesti hyödyllisen työn” käsitettä olisi laajennettava koskemaan myös työmarkkinoiden ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa.

Toivo on ruohonjuuritasossa

Ahneus konekulttuurin ihmisessä synnyttämisen luonnevaurioineen johtaa ääripäässä fasismiin, totesi Näköpiiri-lehden päätoimittaja Eero Taivalsaari alustuksessaan ”Henkinen vai taloudellinen kasvu”. Taivalsaaren analyysin mukaan ihmiskunta on ajautumassa kehittyvän teknologian myötä yhä irrationaalisimpien voimien hallittaviksi. Tässä tilanteessa rauhan- ja ympäristöliikkeiden ensisijainen anti on Taivalsaaren mukaan voimattomuuden ja pahanolontunteen väheneminen sekä parempi yhteys kanssaihmiin. Tässä ruohonjuuritason toiminnassa on maailman toivo — ei aseistariisuntaneuvotteluissa.

Taivalsaari samoin kuin eräät muutkin alustajat hämmästelivät tavattoman vähäistä kiinnostusta työttömyyttä kohtaan. Tämä on

samanaikaisesti nähtävä merkinä sekä hällävälä-ajattelusta että yleisestä neuvottomuudesta. Taivalsaari näki Kasvion mukaan merkkejä polarisaatiosta. Käytännössä tämä ilmenee luokkarajojen muuttumisena ja uudenlaisten eliittikartellien muodostumisena. Talouselämän, virkamieskunnan, ammattiyhdistysliikkeen ja puoluepolitiikan huipputasot tuntevat enemmän yhteenkuuluvuutta keskenään horisontaalisesti kuin siihen joukkoon, joka on heidät aseimiinsa nostanut.

Työväenliikkeen suurena ongelmana Taivalsaari näki uskottavuuden haalistumisen. Kuinka vakuuttaa ihmiset toiminnan tarpeellisuudesta, jos liikkeellä ei ole selkeitä päämääriä ja jos liikkeen johtajat ovat itsekkäitä ja kyynisiä. Viimeisen vuosikymmenen aikana edistysellinen tavoitteenasettelu on tapahtunut työväenliikkeen ulkopuolella. Juuri erilaiset vaihtoehtoliikkeet ovat pyrkineet kääntämään ihmisten päät olemassaolon ja säilymisen kannalta oleellisiin kysymyksiin. Taivalsaari käsitteli alustuksessaan henkisen kasvun olemusta sekä sen yhteyksiä vaihtoehtoliikkeiden toimintaan. Vaihtoehtoliikkeissä tapahtuva toiminta perustuu henkilökohtaiseen moraaliin, jota voidaan kutsua henkiseksi kasvuksi. Henkinen kasvu on vahvasti yhteyksissä oman persoonallisuuden kehittämiseen. Lähtökohtana on tällöin tinkimätön, kompromissiton humanismi. Toiseksi henkiseen kasvuun liittyy henkilökohtaisen maailmankuvan jäsentäminen. Se tarkoittaa tässä yhteydessä Taivalsaaren mukaan ennen muuta arvojen asettamista humanismin edellyttämiin mittasuhteisiin. Humanismi puolestaan on ihmisen kunnioittamista ohjaava ja yli kaikkien poliittisten ja taloudellisten arvojen. Juuri tällä tavoin luonnehdittavaa henkistä kasvua tapahtuu Taivalsaaren mukaan vaihtoehtoliikkeissä, tai tarkasti ottaen niiden piirissä toimivissa ihmisissä. Työ tapahtuu ruohonjuuritasolla ja alhaalta ylöspäin, eli juuri päinvastaiseen suuntaan kuin esim. vasemmistoradikaalisissa.

”Tänä aikana kaupaksi käy kaikki. Myös henkinen kasvu. Sillä tehdäänkin paljon bisnestä, koska ajan levottomuus ajaa ihmisiä hakemaan kokemaansa ahdistukseen rahalla ostettavia korvikkeita. Henkinen kasvu ei ole rahalla ostettavissa, se ei ole mystiikkaa eikä poppakonsteja. Aatteiden päähänpänttämällä ei ole sen kanssa mitään tekemistä.” — Näin Eero Taivalsaari henkisen kasvun saavuttamisesta.

Antti-Veikko Perheentupa:

Ajatusharjoitelmia omistamisesta

Perusväittämät

Omistamisen olemusta ei ole paljoakaan pohdittu. Lieneeköhän tästä aihepiiristä tullut esille mitään olennaista uutta sitten Marxin päivien. Kuitenkin omistamiseen liittyy yhteiskuntaelämän eräitä perusongelmia, joita ei missään nimessä voida pitää ratkaisutuina.

Lähden liikkeelle kahdesta perusteesta, joilla samalla pyrin hahmottamaan näkökulmani. Teesit lienee parasta esittää seuraavassa hieman monisanaisessa muodossa: 1. *Omistaminen on suhteessa olemisen muoto.* Tämä muoto on läsnä kaikkialla, missä kieleemme on tottunut käyttämään genetiivi-ilmauksia. Omistaminen ei siten koske vain ihmisen suhdetta aineelliseen todellisuuteen. Genetiivimuotoa käytetään myös sekä ihmisen suhteista toisiin ihmisiin että suhteesta tietoon ja ajatuksiin. Toisin sanoen omistamisen ongelma on levittäytynyt kaikille ihmisen olemassaolon alueille, materiaaliseen, sosiaaliseen ja henkiseen todellisuuteen. 2. Omistamisen kohteeseen nähden omistajalla on erityisasema muihin ihmisiin verrattuna. Omistaminen voi olla yksilöllistä tai kollektiivista. Viimemainitussa tapauksessa omistaminen yhdistää kollektiivin jäseniä. Yleiseltä ominaisuudeltaan omistaminen kuitenkin on ihmisiä erottavaa, eri asemaan asettavaa. Tässä katsannossa *omistaminen on sosiaaliseen todellisuuteen kuuluva ilmiö ja siitä syntyvät kysymykset luonteeltaan eettisiä.* Koska eettisiin ongelmiin ei ole olemassa lopullisia ratkaisuja, on omistamisesta ihmisille nouseva haaste päättymätön.

Nämä teesit antavat lähtökohdan omistamisen ongelmien tarkastelulle tämän hetken maailmassa. Ongelmat eivät todellakaan ole vähäisiä. Omistamiseen voidaan suoraan tai välillisesti liittää kaikki ne vaikeat kysymykset, jotka ihmisen on kohdattava ryhtyessään ottamaan vastuuta aineellisen elinympäristönsä säilymisestä elinkelpoisena. Mutta sen lisäksi omistamisen problematiikka koskee teesien hahmottamassa muodossa myös esimerkiksi perhe-elämän tilaa sekä tieteen ja taiteen ihanteiden toteutumista.

Julkisten yhteisöjen toimialueen kasvu ja samanaikainen demokratian kehittyminen ovat tuoneet omistamiseen uusia ulottuvuuksia. Mitään ratkaisua ei tämä kehitys kuitenkaan ole omistamisen ongelmiin tarjonnut. Tämä näkyy selvästi sekä rakennetun että luonnonympäristön tilassa. Kuntien taikka edes työväenliikkeen yhteisöjen omistus on viime vuosikymmenien Suomessa tuskin antanut kulttuurihistoriallisesti arvokkaille rakennuksille sen parempaa suojaa kuin yritysten tai yksityishenkilöiden omistus. Valtion omistamia metsiä on teho viljelty ja raiskattu ainakin yhtä estottomasti kuin yksityismetsiä. Tällä hetkellä näyttää siltä, että yksityisomistus asettaa metsänhakkuihin sellaisia, mahdollisesti tunnepohjaisia esteitä, joita kollektiivinen omistus ei juuri tunne.

Omistamiseen liittyvät ongelmat ovat tapahtuneen kehityksen myötä selvästi vaikeutuneet. Ensinnäkin niitä on lisännyt teknisen osaamisen nopea lisääntyminen. Esimerkiksi ydinenergia saattaa omistajansa aivan uudenlaisten kysymysten eteen. Suuri vastuu ei koske vain rakennettuja voimalaitoksia vaan myös ydinenergiaan liittyvää tietämystä. Toisenlaista mutta samoin suuria vaaroja sisältävää tietoa ovat kehittäneet esimerkiksi lääketiede ja mikrobiologia. Mahdollisuudet manipuloida sekä eläviä että vielä syntymättömiä ihmisiä ovat antaneet ihmisen käteen vaikeasti hallittavia aseita.

Toinen tilannetta muuttanut tekijä on moraalisten arvojen perustan heikkeneminen. Meitä edeltäneet sukupolvet ovat kokeneet olevansa toimistaan vastuussa Jumalalle ja toteuttavansa jumalallista järjestystä tai arvoja — miten erilailta niitä sitten ymmärrettiinkin. Nykyajan ihmisistä pääosa sen sijaan pitää ihmistä vastuullisena vain itselleen tai korkeintaan muille ihmisille.

Voi olla, että tämä ihmiskeskeinen moraalivähitellen pystyy muodostumaan todelliseksi kulttuuria kantavaksi voimaksi, mutta siihen se ei ainakaan vielä ole yltänyt.

Omistamisen sisällöstä

Sosialistisessa ajattelussa on keskeiseksi ongelmaksi noussut omistamisesta aiheutuva ihmisten eriarvoisuus. Tällä näkemyksellä on tietenkin historiallinen oikeutuksensa. Sosialistisista järjestelmistä ja myös yhteiskunnan toimintoista kapitalistisissa maissa saatu runsas kokemus antaa kuitenkin aiheen vakavasti kysyä, onko asetettu tasa-arvotavoite mahdollinen. Peruskysymys mielestäni on siinä, voidaanko omistamiseen kytkeytyviä eettisiä ongelmia vähentää siirtämällä omistaminen epäpersoonallisille subjekteille, yhteiskunnallisille organisaatioille.

Tasa-arvon ihannetta toteuttamaan lähdeittäessä ei ehkä ole pohjiaan myöten mietitty vallan olemusta. Ensinnäkään vallan ongelmaa ei voida poistaa. Kaikissa järjestelmissä osa ihmisistä käyttää valtaa muita enemmän. Toiseksi valtaa ja vastuuta ei voida erottaa. Ketään ei voida panna vastuuseen asioista, joihin hänellä ei ole valtaa. Ketään vallankäyttäjää ei myöskään voida vapauttaa vastuusta, olipa tämä vastuu siten tiedostettua tai ei.

Vallankäyttöä voidaan itse asiassa kehittää vain yhteen suuntaan: lisääntyvään vastuutietoisuuteen. Tämä on kaikkien ulkoisten valvontajärjestelmien idea. Vallankäyttäjällä tulee olla tietoisuus siitä, että hänen toimiaan seurataan. Viime kädessä on tavoitteena kuitenkin omavastuisuuden, itsekontrollin, toimintamoraalin kehittäminen. Moraali on vain ihmisillä, ei millään organisaatiolla tai muilla abstraktioilla. Siksi eettinen problematiikka tulee sitä vaikeammaksi, mitä anonyymimmäksi yhteisöllinen omistaminen ja siihen liittyvä valta muodostuu.

Omistamisen etiikka ei ensi sijassa koske vain omistajien ja omistamattomien välisiä suhteita. *Omistaminen on valtaa omistamisen kohteeseen ja siten myös vastuuta tästä.* Toisin sanoen *omistamiseen sinänsä sisältyy aina moraalinen haaste.*

Esimerkkejä näkökulman valaisemiseksi on helppo löytää. Koiran omistaja on vastuussa paitsi koiran kohtuulliseksi katsottavasta hy-

vinvoinnista myös siitä, että koira aikanaan lopetetaan. Pellon omistaja ei kanna vastuutaan jälkeensä tuleville, jos hän harjoittaa ryöstöviljelyä. Auton omistajan tulee huolehtia vähintään ajokkinsa ajoturvallisuudesta. Vastuu on jokaisessa omistamisen muodossa erilainen: elävien objektien kohdalla yleensä suurempi kuin mekaaniseen maailmaan kuuluvien, kulttuuriarvojen suhteen suurempi kuin käyttöarvojen jne. Vastuun sisältöä voi tuskin koskaan tyhjentävästi määritellä. Omistajalle se on tiedostamistehtävä.

Aineellisen maailman omistamisesta

Koskematon luonto ei kuulu ihmisen vastuupiiriin. Se elää luonnon omien voimien varassa. Luonnon haltuunotto merkitsee vastuusuhteen syntymistä. Ihmisen haltuunsa ottamalla luonnolla täytyy olla omistaja, huolenpitäjä, vastuunkantaja. Pisimmälle haltuunotettua on ihmisen esineellistämä eli mekaaniseen tilaan muuttama luonto. Luonnon omat voimat ovat siinä lakanneet vaikuttamasta, eikä omistaja enää voi olla niistä vastuussa. Sen sijaan tällaiseen aineelliseen maailman osaan on suuremmassa tai pienemmässä määrin liittynyt uusia ulottuvuuksia, nimittäin kulttuuriarvoja. Myös omistamiseen on muodostunut uusi vastuualue.

Omistaminen ei tietenkään ole vain vastuun kantamista. Se on myös nautintaa, käyttöoikeutta. Asia voidaan nähdä siten, että omistettava kohde korvaa omistajan huolenpidon. Esimerkiksi maanviljelyyn on tämä ajatus kuulunut luontevasti vanhastaan. Erilaisten omistusasioiden kohdalla vastuu ja saadun palkinnon suhde on kuitenkin hyvin erilainen. Yleisesti ottaen näyttää siltä, että vain sellainen huolenpito voi jatkua, joka tulee tavalla tai toisella korvatuksi. Raha vain on hyvin yksipuolinen ja siksi usein riittämätön mitta korvauksen arvioimiseen.

Eräs tapa ilmaista omistamisesta saatu palkinto on puhua käyttöarvoista. Käyttöesineeksi kutsutaan tavaraa, jolla on pelkästään käyttöarvoa. Sellaisen omistamista jatketaan yleensä vain niin kauan kuin käyttöarvo säilyy. Sen sijaan luonnonarvot tai/ja kulttuuriarvot periaatteessa ylläpitävät omistamismotiivaatiota käyttöarvosta huolimatta.

Raja luonnonarvojen, kulttuuriarvojen ja käyttöarvojen välillä ei ole selkeästi vedettävissä. Näkemykset vaihtelevat kulttuuritilan-

teesta toiseen. Useimmiten ihmiset lienevät pyrkineet erilaisten arvojen yhdistämiseen. Esimerkiksi kotipuutarhoissa on pyritty yhdistämään luonnonläheisyys, ihmisen toteuttama kauneus ja ravinnon tuottaminen. Työkalut on etenkin käsityövaltaisina aikoina pyritty tekemään myös kauniiksi eli sisällyttämään niihin kulttuuriarvoja. Teollistunut ja kaupallistunut kulttuuri on selvästi taipuvainen korostamaan käyttöarvoja ja siten vähentämään omistamisen jatkuvaa motivaatiota. Esimerkkinä voi mainita vaikkapa kirjat. Niiden *säilytettävyyttä* eli kulttuuriarvoa on pyritty määrittäen vähentämään ja samaan aikaan lisäämään kirjojen kuluttamista.

Kasvatavat kaatopaikkaongelmat, ruma rakentaminen ja raiskattu luonto ovat saman muutoksen ilmentymiä, tulosta käyttöarvojen ylikorostumisesta. Ihmisen moraali omistajana, suhteessa aineelliseen todellisuuteen, on olennaisesti heikentynyt. Tässä yhteydessä esitän vain kysymyksen siitä, mikä on tapahtuneen kehityksen yhteys anonyymien omistamisen lisääntymiseen, kasvottoman yhteiskunnan tunkeutumiseen yhä syvemmälle yksityisten ihmisten elämään.

Voiko toisen ihmisen omistaa?

Epäilemättä useimmat ihmiset ovat valmiita empimättä toteamaan, ettei omistamisella ole mitään tekemistä ihmissuhteiden kanssa. Kysymys kytkeytyy mielessämme orjuuteen, josta ihmiskunta pääosin on vapautunut. Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus alkaa toteamalla, että jokainen ihminen syntyy vapaaksi. Tarkkaan ajatellen tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Jokainen ihminen syntyy vanhempiensa lapseksi, avuttomana olentona näistä tai muista aikuisista ihmisistä täysin riippuvaksi. Kielemme ilmaisee tämän suhteen genetiivillä, joten perusväittämämme mukaan kysymys liittyy omistamisen problematiikkaan.

Ihmissuhteissa on tärkeää korostaa genetiivin kaksipuolisuutta. Vanhemmat ovat lapsen kuten lapsi vanhempien. Samalla tavoin voidaan puhua aviopuolisoista, jotka ovat sitoutuneet toisiinsa. Oikeuskäytäntömme mukaisesti tämän genetiivisuhteen mitätöimiseen tarvitaan tuomioistuimen päätös.

Ihminen joka ei ole kenenkään, on usein varsin yksinäinen. Erityisesti tämä pitää paikkansa lasten kohdalla. Lapsen tulee kuulua

jollekin, koska tämä merkitsee huolenpitoa ja turvallisuutta. Juuri tässä omistamisen vastuullinen sisältö saattaa toteutua aidoimmillaan.

Kahden ihmisen suhde ei kuitenkaan voi olla samalla tavalla muuttumaton kuin ihmisen ja esineen taikka ihmisen ja luontokappaleen suhde. Sosiaaliseen todellisuuteen kuuluu aina muuttuminen, kehitys. Kasvaessaan lapsen tulee itsenäistyä, tulla omavastuiseksi, oppia huolehtimaan itsestään, omistaa elämänsä. Ehkä jokin vastaava kehitys voi tapahtua avioliitoissa. Omistettuaan toisensa — kuten tapahtuma usein ilmaistaankin — puolisoilla on mahdollisuus kasvaa uuteen itsenäisyyteen ja vahvuuteen. Tämän vaiheen läpi käyneet tietävät kokemuksesta, ettei se ole mikään helppo tie.

Vanhudessa taas tapahtuu lapsuuteen verrattuna päinvastaista kehitystä. Ihmisen avuttomuus lisääntyy, hän tarvitsee huolenpitoa, jonkun henkilön tai yhteisön, johon kuulua. Kuuluminen laitokseen tuskin edustaa parasta vanhuutta. Saattaa olla, että juuri omaan lisääntyvään avun tarpeeseensa suostuminen parhaiten valmistaa ja tukee henkisesti itsestä vanhuutta.

Näiden ajatusten pohjalta olen todella sitä mieltä, että omistaminen kuuluu ihmissuhteisiin. Päinvastainen kanta lähtee mielestäni omistamisen ahtaasta ymmärtämisestä, yksipuolisesta vallasta ja käyttöoikeudesta. Tähän suuntaan omistamisen sisältö ilmeisesti kyllä muuttuu siirryttäessä sosiaalisista suhteista ihmisen ja fyysisen ympäristön välisiin suhteisiin. Jos omistaminen ymmärretään ahtaasti vain vallaksi, olisi se itse asiassa mahdollista vain täysin mekaanisten objektien, tavaroiden kohdalla.

Ero voidaan ilmaista myös siten, ettei ihminen saa muodostua toiselle ihmiselle vain käyttöarvoksi. Mutta ihmistä tuskin voidaan luonnehtia myöskään luonnonarvoksi tai kulttuuriarvoksi. Hän on jotakin aivan muuta. Varovaisesti asia voidaan ilmaista siten, että ihmisen kautta toteutuvat henkiset arvot. Tällä tasolla, henkisessä vuorovaikutuksessa, ihminen myös arvokkaimmalla tavalla korvaa saamansa huolenpidon.

Omistaminen ja ajatus

Varastaminen on rikos omistusoikeutta kohtaan. Aineettomien eli henkisten arvojen va-

rastamisesta on tullut kasvava yhteiskunnallinen ongelma. Tästä voinee päätellä, että kulttuurissamme on henkisten arvojen omistamisen korostunut. Enemmän kuin kantaa huolta varastamisesta kannattaisi tällä alueella ehkä miettiä, onko henkisten arvojen omistusoikeus nykyisessä laajuudessaan perusteltavissa.

Omistaminen on edellä luonnehdittu tehtäväksi. Omistamiseen liittyvät oikeudet eivät tässä ajattelutavassa ole omistamisen ensisijainen sisältö, vaan eräänlainen korvaus tehtävän hoitamisesta. Voidaanko ihmisellä katsoa olevan henkisiin arvoihin nähden sellaisia tehtäviä, että omistaminen olisi tältä pohjalta aiheellista? Kaipaavatko henkiset arvot ihmisen huolenpitoa?

On selvää, etteivät henkiset arvot tarjoutu ihmisen käytettäväksi ilman vaivannäköä. Vanhakantaisella tavalla tätä kutsutaan hengenviljelyksi. Hengen pelto on kuitenkin toisenlaista viljeltävää kuin maan kamara. Peltto on yhteinen. Samaa sarkaa voivat samaan aikaan kyntää ja kylvää useammat viljelijät. Tästä kai pitäisi voida päätellä, että myös sato on yhteistä. Yhteisiä henkisten arvojen pitäisi olla myös siksi, etteivät ne käytöstä kulu. Oleellisinta lieneekin etsiä vastausta siihen, tulisiko hengenviljely todennäköisesti joiltakin osin laiminlyödyksi, jos yhteiskunnan säädökset eivät turvaisi viljelijälle omistusoikeutta työnsä tuloksiin.

Aloitettakoon asian tarkastelu akateemisesta maailmasta. Vallitsevan käytännön mukaan kaikki tieteen saavutukset, uusi tieto, kirjataan jonkun tai joidenkin tutkijain nimiin. Käyttäessään tätä tietoa muiden on ainakin kunnioittavasti kumarrettava tiedon omistajalle. Tällaiset muodot ovat sinänsä arvokkaita kunnioituksen ylläpitäjiä. Tiedon omistamisen pohjalta rakentuu kuitenkin myös akateemisen maailman valtajärjestelmä, joka ei välttämättä enää ole positiivinen asia. Siinä ei kyetä välttämään hierarkisille organisaatioille tyypillisiä heikkouksia, kuten vapauden tarpeetonta rajoittamista, yhteistyön vaikeutumista ja aloitteellisuuden vähenemistä.

Omistamisen periaatit suhteessa tiedon maailmaan aikaansaa tutkijoiden kesken kilpailua, jota on totuttu pitämään tärkeänä kehitystä edistävänä voimana. Se synnyttää kuitenkin samalla paljon muuta, nimittäin kateuden ja epäluulon ilmapiirin, missä ilmeiset vainoharhatkaan eivät ole kovin harvinaisia. Kilpailun tuloksena tuotetaan myös valtavat määrät turhaa tietoa, puhdasta meriittitutki-

musta, johon kohdistuva resurssien tuhlaus alkaa olla todellinen yhteiskunnallinen pulma. Kaiken kaikkiaan on syytä kysyä, onko tähän suuntaan muuttuva hengenviljelyn ilmapiiri henkisten arvojen mukainen.

Taiteen maailmassa en kykene näkemään vastaavanlaisia omistamisen periaatteista aiheutuvia vääristymiä. Varmaan niitä on, mutta tuskin samassa määrin kuin akateemisessa maailmassa. Ehkä selitys löytyy siitä, ettei taide oman sisäisen vapaudenkaipuunsa vuoksi kykene muodostumaan samanlaisiksi instituutioiksi, joita tiede pystyttää.

Kolmas tässä yhteydessä esille nouseva kenttä on tiedon sovellutus tuotannollisiin tarkoituksiin, teollisuuden innovaatiot. Varmaan sillä suojalla, mitä yhteiskunta on keksinnöille tarjonnut, on ollut merkittävä vaikutuksensa teknologian edistymiseen. Mutta on perusteltua kysyä, eikö tällainen asennoituminen tietoon ole aikansa elänyt. Kilpailun maailmasta tulisi siirtyä yhteisvastuun ja yhteistyön maailmaan.

Tuskin kovin yleisesti olemme tietoisia siitä, miten vahva ote omistamisen periaateilla nykykulttuurissa on suhteessamme hengen maailmaan. Mutta vaikka tämä tiedostettaisiinkin, valmius muutoksiin ei varmaan olisi suuri. Monet näkevät nykyisen järjestelmän suorastaan ainoana mahdollisena. Ensisijaisesti tämä kuitenkin johtunee kyvyttömyydestä kuvitella toisenlaista tilannetta ja siitä syntyvästä muutoksen pelosta.

Viime kädessä tätä kysymystä tulisi miettiä tutkimalla henkisen todellisuuden olemusta. Ratkaiseva on itsekunkin käsitys siitä, onko henkinen todellisuus vain ihmisen luomaa, ns. objektivoitunutta henkeä, vai onko henkisellä todellisuudella ihmisestä riippumaton olemassaolo. Omaan luomukseensa nähden ihminen voi perustella omistusoikeutta. Jos henkinen sen sijaan on sinänsä olemassa, on sen vähitäinen avautuminen ihmisen käytettäväksi tulosta ihmisen kehittämisestä lajina ja tämän lajin vuosituhatvuotisista yhteisistä kulttuuriperinnettönsä. Siten saavutettua ihmisen uutta ulottuvuutta ei kukaan voi tontittaa vain varataksaan itselleen sen nautinnan.

Kaiken kaikkiaan näyttää tämä ajatusharjoittelu johtavan minua siihen suuntaan, että omistamisen ymmärtämisessä olisi paljon kehittämisen varaa. Tarkastelu on kuitenkin jäänyt yksipuoliseksi. Ensimmäisen perusväitämäni mukaan omistaminen on suhteessa olemista, siis aina kaksipuolinen asia. Tässä

tarkastelussa on rajoitettu vain toisen puolen, omistuksen kohteen, vaikutuksen käsittelemiseen. Toinen puoli on se, mitä omistaminen merkitsee omistajalle itselleen, ihmiselle, mitä se eri muodoissaan vaikuttaa hänen toteutumiseensa. Jos omistaminen nähdään ihmisenä olemiseen kuuluvana tehtävänä, jossa hänen tulisi kasvaa täyteen ihmisyyteensä, kyseessä on ennen muuta ihmisen identiteettiongelma. Sen pohtiminen on todellakin oman messunsa aihe.

Kirjoittajat:

Kari E. Turunen, assistentti, Jyväskylän yliopisto

Isä Martti Voutilainen, TL, Studium Catholicum

Urpo Harva, professori emer.

Anto Leikola, kehitysbiologian apulaisprofessori, Helsingin yliopisto

Matti Heikkilä, Vtk, toimittaja

A-V. Perheentupa, pääsihteeri, Kriittinen korkeakoulu